

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Vilma Tuominen

LAPSEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Osallisuuden ennaltaehkäisevä merkitys lasten suojelun näkökulmasta

Sosiaali- ja terveysala
2016

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Vilma Tuominen
Opinnäytetyön nimi	Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa. Osallisuuden ennaltaehkäisevä merkitys lasten suojelun näkökulmasta
Vuosi	2016
Kieli	suomi
Sivumäärä	51+ 1 liite
Ohjaaja	Ulla Isosaari

Tässä tutkimuksessa on tutkittu lasten osallisuutta päivähoidossa. Osallisuus on ajankohtainen aihe varhaiskasvatuksessa ja se on lisätty myös uuteen esiopetus-suunnitelmaan. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, miten lastentarhanopettajat toteuttavat osallisuutta eri-ikäisten lasten ryhmissä vaasalaisessa Punahilkan päiväkodissa. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin lastentarhanopettajien näkemystä siitä, mikä merkitys osallisuudella on ennaltaehkäisevän lasten suojelun näkökulmasta. Lastentarhanopettajilta kysyttiin myös, millä tavoin osallisuutta voisi kehittää.

Tutkimuksen teoreettinen osuus käsittelee osallisuuden merkitystä varhaiskasvatuksessa, lasten itsetunnon tukemista yhteisöllisyyden näkökulmasta sekä osallisuuden merkitystä ennaltaehkäisevän lasten suojelun näkökulmasta.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena haastatteleamalla neljää lastentarhanopettajaa Punahilkan päiväkodissa. Haastattelusta saadut vastaukset purettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia käyttäen ja tuloksia havainnollistettiin taulukon sekä kaavioiden avulla.

Tutkimustuloksissa selvisi, että osallisuutta toteutetaan lastentarhanopettajien pedagogisessa suunnittelutyössä vaihtelevissa määrin riippuen lasten iästä sekä siitä, millaisia vaatimuksia esimerkiksi opetussuunnitelma asettaa varhaiskasvatuksen toteuttamiselle. Osallistavampaan toimintaan vaadittaisiin vastaajien mielestä toimintakulttuurin sekä yleisen ajattelun muuttamista aikuislähtöisestä lapsilähtöisemmäksi. Osallisuutta tukemalla vahvistetaan lasten itsetuntoa yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden kokemisen kannalta ja tätä kautta voidaan varhaiskasvatuksen puolesta ennaltaehkäistä lastensuojelun tarvetta.

ABSTRACT

Author	Vilma Tuominen
Title	Child's Participation in Early Childhood Education. The Meaning of Participation for Preventive Child Welfare Work
Year	2016
Language	Finnish
Pages	51 + 1 Appendix
Name of Supervisor	Ulla Isosaari

The aim of this study was to look at a child's participation in daycare. Participation is a topical subject in the early childhood education and it has also been added to the new preschool education plan. The target group of this study was the teachers and children in daycare Centre Punahilkka in Vaasa. A further aim was to find out what kindergarten teachers think of the role of the participation for preventive child welfare work. The goal was also to find out how participation could be developed.

The theoretical part of the research deals with the meaning of the participation in early childhood education, how to support the children's self-esteem and the meaning of participation for preventive child welfare work.

The research was carried out as a qualitative research by interviewing four kindergarten teachers in daycare Centre Punahilkka. The responses from the interviews were analyzed by using material-based content analysis and the results were demonstrated with a table and figures.

The results showed that the kindergarten teachers use participation in variable amounts depending on the age of the children and the requirements in the preschool education plan. More participating activities would require changing the culture of the organization and also changing the focus from an adult-centered orientation to a child-centered orientation. By supporting the participation, the child's self-esteem is strengthened. All this can promote the child welfare preventive work.

Keywords	Early childhood education, participation, sense of community, self-esteem, child welfare
----------	--

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	8
2	LAPSEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA	10
	2.1 Varhaiskasvatus	11
	2.2 Varhaiskasvatuksen lainsäädäntö.....	13
	2.3 Lapsen osallisuus	14
	2.3.1 Vanhemman osallisuus ja kasvatuskumppanuus.....	15
	2.3.2 Yhteisöllisyyden merkitys.....	16
	2.3.3 Omahoitajuus.....	16
	2.4 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa ja lasten suojelussa	18
	2.5 Osallisuuden tikapuut.....	20
	2.6 Aikaisempia tutkimuksia	21
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
	3.1 Tutkimuskysymykset ja kohdejoukko.....	24
	3.2 Tutkimusmenetelmän valinta.....	24
	3.3 Aineiston keruu.....	25
	3.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	26
	3.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	27
4	OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA.....	29
	4.1 Osallisuuden huomioiminen toiminnan suunnittelussa.....	29
	4.2 Lapsen hyvinvoinnin tukeminen.....	32
	4.3 Ennaltaehkäisevä lasten suojele.....	36
	4.4 Osallisuuden kehittäminen päivähoidossa.....	38
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	41
	5.1 Lasten osallisuuden huomioiminen päiväkodissa	41
	5.2 Osallisuuden merkitys ennaltaehkäisevän lastensuojelun näkökulmasta.....	43
	5.3 Lasten osallisuuden kehittäminen	45
6	POHDINTA	47

LÄHTEET.....	50
LIITTEET	

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuva 1. Osallisuuden tikapuut	s. 20
Kuvio 1. Osallisuuden tukeminen	s. 31
Kuvio 2. Lapsen hyvinvoinnin tukeminen	s. 34
Kuvio 3. Ennaltaehkäisevä lasten suojelu	s. 37
Kuvio 4. Osallisuuden kehittäminen päivähoidossa	s. 39
Taulukko 1. Aihealueet, ilmaukset ja yhdistävät luokat	s. 26

LIITELUETTELO**LIITE 1. Haastattelukysymykset**

1 JOHDANTO

Lasten osallisuuden merkitys on korostunut varhaiskasvatuksessa viime vuosina ja siihen pyritään panostamaan jatkuvasti enemmän. Myös uudessa opetussuunnitelmassa on lasten osallisuudesta oma kohtansa ja sitä tullaan vaatimaan sekä varhaiskasvatuksessa että esiopetuksessa myös varhaiskasvatustilanteissa. Osallisuutta on tutkittu lasten näkökulmasta päivähoitossa sekä kasvattajien näkökulmasta osana toiminnan suunnittelua ja toteutumista. Varhaiskasvatuksella on lasta osallistavana toimijana myös merkittävä rooli ennaltaehkäisevänä lasten suoje-lutyönä. Se, millä tavoin lastentarhaopettajat huomioivat lasten osallisuutta itsetunnon ja minäkuvan kehittäjänä sekä yhteisöllisyyden opettajana, on tärkeä tekijä päiväkodin ollessa ennaltaehkäisevän lasten suoje-lun toteuttajana.

Tässä tutkimuksessa haluttiin nimenomaan tutkia lastentarhanopettajien toimintaa sekä heidän vastuutaan toiminnan pedagogisina suunnittelijoina. Alun perin tavoitteena oli tutkia vain osallisuuden toteutumista ja sen merkitystä lasten yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin kokemisesta päivähoitossa. Opinnäytetyön tekijä päätti kuitenkin ottaa mukaan myös osallisuuden merkityksen ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä, koska varhaiskasvatus ja päivähoito ovat osaltaan yksi ennaltaehkäisevän lasten suoje-lun toimija.

Tutkimus tehtiin laadullisena tutkimuksena haastatteleamalla lastentarhanopettajia, jotka työskentelevät eri-ikäisten lasten ryhmissä vaasalaisessa Punahilkkan päiväkodissa. Punahilkkan päiväkotinä on Vaasassa toimiva kaksikielinen vuorohoito-päiväkotinä, jossa toimii seitsemän ryhmää. Ryhmistä kaksi on ympäri vuorokauden avoimena vuorohoitoa tarvitseville sekä suomen- että ruotsinkielisille lapsille. Viidessä muussa ryhmässä toteutetaan päivähoitoa ja tarvittaessa iltahoitoa 0-6 -vuotiaille lapsille. Päiväkodissa on myös ruotsin- ja suomenkielistä esiopetusta. Haastateltavat lastentarhanopettajat työskentelevät 0-6 -vuotiaiden lasten ryhmissä sekä vuorohoidossa, että päiväryhmissä. Haastattelukysymykset lähetettiin etukäteen valituille neljälle lastentarhanopettajalle.

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia sitä, miten lastentarhanopettajat toteuttavat osallisuutta päivittäisessä työssään ja mikä heidän käsityksensä siitä tällä hetkellä on. Tavoitteena oli selvittää myös, miten osallisuuden toteuttamista voisi vielä kehittää ja mikä käsitys lastentarhanopettajilla on siitä, mikä merkitys työllä on ennaltaehkäisevän lasten suojelun näkökulmasta. Työn tavoitteena oli lisätä ajattelua osallisuuden merkityksestä lastentarhanopettajien työssä sekä pohtia sitä, miten osallisuutta voisi kehittää ja jalkauttaa enemmän käytännön työhön.

Tutkimuksen alussa avataan aiheen teoreettista pohjaa ja sitä, miten osallisuus, varhaiskasvatus sekä ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö liittyvät toisiinsa. Teoriaosuus avaa varhaiskasvatusta, siihen liittyviä käsitteitä sekä lainsäädäntöä. Teoriassa avataan myös osallisuutta käsitteenä sekä sitä tukevia asioita päivähoidossa, kuten omahoitajuutta, yhteisöllisyyttä ja kasvatuskumppanuutta.

2 LAPSEN OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman (2005,11.) mukaan varhaiskasvatuksen ensisijainen tavoite on lisätä lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Hyvinvointi on jo itsessään tavoite, mutta se on myös lapsen viihtymisen, oppimisen ja kehityksen perusta. Hyvinvoivalla lapsella on mahdollisimmat hyvät kasvun, kehittymisen ja oppimisen lähtökohdat. (Mikkola & Nivalainen 2010, 13.)

Kun aikuiset näkevät lapset luontaisesti uteliaina ja pystyvinä, samalla kunnioittaen lasten oikeuksia, kuin myös heidän tarpeitaan ja kiinnostuksen kohteita, he osoittavat lapselle, että heihin luotetaan. Aikuisten tulisi sitoutua myös aktivoimaan lasten oppimista kaiken ikäisten lasten ryhmissä sekä kannustamaan myös vapaaseen leikkiin. Lapsikeskeisyys korostaa ja rohkaisee lasten luontaista uteliaisuutta ja tiedonhalua, jolloin lapset myös rohkaistuvat itse kehittymään sekä kehittämään ja näkemään itsensä aktiivisina toimijoina omassa oppimisessaan. (Rose & Rogers 2016, 6.)

Lapset halutaan yhä enenevässä määrin pitää aktiivisina ja aloitteellisina toimijoina varhaiskasvatuksessa. Lapset rakentavat omaa ymmärrystään vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristönsä kanssa. (Turja 2011, 43.) Päivitetyn opetussuunnitelman arvoperustan mukaan lapsilla on oikeus oppia leikkien ja iloita oppimastaan. Lasten käsityksiä ja mielipiteitä arvostetaan ja heidän tulee voida osallistua oppimisympäristöjen rakentamiseen sekä omien edellytystensä mukaisesti toiminnan suunnitteluun sekä myös arviointiin. Lapsia rohkaistaan yhdessä tekemiseen, mikä osaltaan vahvistaa yhteisöllisyyden kokemusta. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 15.)

Lapsella on luontainen tarve hakeutua muiden lasten seuraan, mutta alle 7-vuotiailla lapsilla ei ole vielä riittäviä taitoja toimia yhdessä muiden kanssa. Kun lapsi aloittaa päivähoidossa, hänelle tulee oman perheen lisäksi toinen yhteisö, johon hänen pitäisi pystyä turvallisesti liittymään. Päiväkodissa lapsi huomioidaan yksilönä, mutta myös osana yhteisöä. Yhteisöön liittyminen, toisten huomioimi-

nen ja huomioon ottaminen sekä omien halujen ja tarpeiden oppiminen ovat tärkeitä taitoja. Aikuisen tehtävä on tarjota turvallista vuorovaikutusta, jolloin lapsi voi testata ja kokeilla rajojaan sekä luottaa siihen, että aikuinen asettaa rajat. (Mikkola & Nivalainen 2010, 19–20.) Jokaisessa kehitysvaiheessaan lapsella on omat luontaiset tapansa toimia ja kokea itsensä. Lapsi tarvitsee myönteisiä onnistumisen kokemuksia, jotta hänen itseluottamuksensa ja myönteinen minäkuvansa vahvistuisivat ja kehittyisivät. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2011, 10–11.)

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on pienten lasten kanssa tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten kasvua, kehittymistä ja oppimista. Lasten vanhempien ja kasvatushenkilöstön välisestä yhteistyöstä eli kasvatuskumppanuudesta muodostuu lapsen kehitystä tukeva kasvatustehtävä. Yhteiskunta järjestää, valvoo ja tukee varhaiskasvatusta, joka koostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, joka tukee lapsen omaehtoisen leikin kautta kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatusta järjestävät kunnat, järjestöt, yksityiset palveluntuottajat sekä seurakunnat, joissa keskeisimpinä toimijoina ovat päiväkodit, perhepäivähoitajat sekä erilaiset avoimet toiminnat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Varhaiskasvatuksen kolme tärkeintä päämäärää ovat henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisääminen, toiset huomioon ottavien käyttäytymistapojen ja toimintatapojen vahvistaminen sekä itsenäisyyden asteittainen lisääminen. Henkilökohtaisen hyvinvoinnin keskeisin tavoite on, että jokaisen lapsen yksilöllisyyttä kunnioitetaan. Tällä luodaan perusta sille, että kukin lapsi voi kehittyä ja toimia omana ainutlaatuisena persoonallisuutenaan. Toiset huomioon ottavien käyttäytymistapojen ja toimintatapojen vahvistaminen tarkoittaa sitä, että jokainen lapsi oppii ottamaan muita huomioon ja välittämään toisista. Lapsi oppii suhtautumaan myönteisesti

itseensä, toisiin ihmisiin, erilaisiin kulttuureihin ja ympäristöihin. Itsenäisyyden vaiheittainen lisääminen aikuisen tukemana tarkoittaa sitä, että lapsi kykenee huolehtimaan itsestään ja läheisistään sekä tekemään elämäänsä koskevia päätöksiä ja valintoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 13.)

Kasvattajan tehtävä on luoda luotettava ja turvallinen kasvatusympäristö. Hyvä kasvattaja havainnoi yksittäistä lasta sekä koko lapsiryhmää ja puuttuu aina tarvittaessa uhkaaviin ja vaarallisiin tilanteisiin. Kun lasta tuetaan ja autetaan huomaamalla tämän omat kiinnostuksen kohteet, taidot ja vahvuudet, lisätään lapsen onnistumisen kokemuksia, jotka puolestaan vahvistavat lapsen myönteistä minäkuva. (Järvinen, ym. 2011, 10.) Varhaiskasvatuksessa tarjottavat oppimisympäristön puitteet varmistavat sen, että jokaisella lapsella on samat mahdollisuudet, kuitenkin yksilöinä, valmistautua kouluun menemistä varten. Tämän vuoksi jokainen lastentarhanopettaja ja esikoulun opettaja on koulutettu huomaamaan, mikäli jollain lapsella on oppimisvaikeuksia tai muita häiriöitä tai ongelmia perusasioiden oppimisessa päiväkodissa. (Handbook of Early Childhood Education 2012, 2.4.)

Päivähoito ja esikoulu ympäristöinä tarjoavat lapsille ainutlaatuisen, rikkaan ympäristön, jossa tutkia, leikkiä ja havainnoida erilaisia esineitä ja asioita, joita ei välttämättä kotona näe. Myös ystävyyssuhteet ja vuorovaikutus muiden lasten kanssa rohkaisevat lapsia, mikä helpottaa lapsen kasvua myös kouluikäiseksi. Aktiiviset leikit, kuten roolileikit, käytännön leikit, pelit, rakentelu sekä motoriset leikit ja pelit aktivoivat lasta paljon enemmän kuin television katselu. Varhaiskasvatusympäristö myös opettaa lapsille perusasioita leikin ja tekemisen kautta, kuten kirjaimia, numeroita, värejä, muotoja ja hahmoja sekä muita perusasioita, jotka taas ovat hyödyksi kouluun mennessä. (Handbook of Early Childhood Education 2012, 5.)

2.2 Varhaiskasvatuksen lainsäädäntö

Varhaiskasvatuslain (L 19.1.1973/36) mukaan varhaiskasvatuksen tulee edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatuksen tulee lisäksi tukea lapsen oppimisen edellytyksiä sekä mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset sekä monipuolisen pedagogisen toiminnan toteutumisen. Varhaiskasvatuksen tulee myös varmistaa kehittävä, terveellinen ja turvallinen oppimisympäristö sekä kunnioittavat vuorovaikutussuhteet lasten sekä varhaiskasvatushenkilöstön välillä. Kaikille lapsille tulee antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen sekä tunnistaa yksilölliset tuen tarpeet ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea tarpeen ilmettyä. Varhaiskasvatuksen tulee myös kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja sekä varmistaa lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja lisäksi toimia yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. Varhaiskasvatuslaissa todetaan

”Päiväkodissa ja perhepäivähoidossa tulee olla tarvittava määrä pätevöitynyttä henkilöstöä, jotta varhaiskasvatukselle säädetyt tavoitteet voidaan saavuttaa. Varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on laadittava henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma lapsen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toteuttamiseksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilöstön ja lapsen vanhempien tai muiden huoltajien kanssa. Päiväkodeissa sen laatimisesta vastaa lastentarhanopettajan kelpoisuuden omaava henkilö. Lapsen mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen voivat osallistua lapsen kehitystä ja oppimista tukevat muut viranomaiset, asiantuntijat ja muut tarvittavat tahot.” (L 19.1.1973/36)

2.3 Lapsen osallisuus

Osallisuus voidaan määritellä lasten ja kasvattajien sekä myös yhteisön vuorovaikutuksen ja verkostoitumisen kautta. Lapselle osallisuus ja tunne yhteenkuuluvuudesta tarkoittaa sitä, että hänellä on mahdollisuus tulla kuulluksi jokapäiväisissä leikeissään ja toimissaan päiväkodissa. Merkittävää on se, että lapsi kokee olevansa hyväksytty ja arvostettu sekä tärkeä jäsen omassa yhteisössään, tässä tapauksessa päiväkotiryhmässään. Osallisuus on yhteisöllisyyteen liittyvä kokemus, jonka pohjana on, että lapsi tulee kohdatuksi, kokee olevansa turvassa ja hänen jokapäiväiset tarpeensa tyydytetään. Näiden asioiden lisäksi lapsella tulisi olla mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua yhteisönsä elämään. (Eskel & Marttila 2013, 78.)

Lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa ja siellä heidän mielipiteitään arvostavien kasvattajien tulisi luoda sellaisia pedagogisia arjen käytännön toimia, jotka tukevat lasten osallisuutta ja heidän kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan vuorovaikutuksessa toisten lasten sekä aikuisten kanssa. Yhteisöllisyyden rakentuminen ja osallisuuden mahdollistaminen tarkoittavat yhdessä opettelemista, kaikkien osapuolten kuuntelemista, neuvottelua ja sopimista. (Eskel & Marttila 2013, 77.)

Osallisuus ilmenee kokemuksena ja se on lapselle oppimista, omakohtaista sitoutumista ja vaikuttamista vastavuoroisesti. Osallisuus on lasten oikeus ja heidän hyvinvointiinsa merkittävästi vaikuttava asia. Lasten monipuoliset verkostot, osallisuus ja sosiaalisten taitojen kehittyminen edistävät lasten hyviä kasvuolosuhteita sekä ehkäisevät pahoinvointia ja syrjäytymisen vaaraa. Lapsille kuulluksi tuleminen, kokemusten jakaminen ja osallisuus toteutuvat kasvattajien toiminnan ja erilaisten oppimisympäristöjen kautta. (Eskel & Marttila 2013, 86.)

2.3.1 Vanhemman osallisuus ja kasvatuskumppanuus

Päiväkodissa olevien lasten vanhempien osallisuus ja varhaiskasvattajien sekä vanhempien keskinäinen yhteistyö ovat yhteisöllisyyden rakentumisen kannalta tärkeä voimavara. Kasvattajien tehtävänä on luoda avoin yhteistyön ilmapiiri, joka tukee tasavertaista vuorovaikutusta kasvatushenkilöstön sekä vanhempien välillä. (Eskel & Marttila 2013, 77.) Vastuu yhteistyön toteuttamisesta ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen henkilökunnalla. Yhteistyössä otetaan huomioon perheiden moninaisuus, huoltajusasiat sekä yksilölliset tarpeet. Varhaiskasvatuksen henkilökunta käy kunkin lapsen huoltajien kanssa läpi lapsen kasvuympäristöön, kehitykseen, tavoitteisiin ja mielenkiinnon kohteisiin liittyvät asiat. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 25.)

Jokaiselle päivähoidossa olevalle lapselle laaditaan yhteistyössä vanhempien kanssa oma varhaiskasvatussuunnitelma, jota arvioidaan säännöllisesti ja aina tarvittaessa. Varhaiskasvatussuunnitelmassa huomioidaan lapsen omat kokemukset, tämän hetken ja tulevaisuuden tarpeet, lapsen mielenkiinnon kohteet, vahvuudet sekä lapsen yksilöllisen tuen tarpeet. Nämä kaikki osa-alueet tuodaan esille mahdollisimman konkreettisesti ja niihin pohditaan yhteiset toimintatavat ja ratkaisut yhdessä vanhempien kanssa. Lapsi voi myös itse osallistua oman suunnitelmansa laatimiseen ja arviointiin kasvattajien sekä vanhempien yhdessä sopimalla tavalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 32–33.)

Kasvatuskumppanuudella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan vanhempien ja henkilöstön yhteistyötä sekä sitoutumista toimimaan yhdessä lasten kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisessa. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu sekä oman lapsensa paras tuntemus. Kasvatuskumppanuus perustuu lapsen tarpeiden havaitsemiseen, jolloin varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaa lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen. Vanhempien ja kasvattajien tuntemus ja havainnot lapsesta luovat yhdessä parhaat edellytykset lapsen hyvinvoinnin turvaamiselle. Kasvatuskumppanuuden yhtenä tärkeimpänä tavoitteena on tunnistaa

mahdollisimman varhain lapsen jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen alueella mahdollinen tuen tarve. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31–32.)

2.3.2 Yhteisöllisyyden merkitys

Yhteisöllisyyden kehittyminen lapsiryhmässä on prosessi, joka vaatii aikaa, kiireetöntä arkea sekä kasvattajien aitoa läsnäoloa. Yhteisöllisyyden peruslähtökoh-
tia ovat avoimuus, keskusteleminen, yhdessä sopiminen ja toisten kunnioittami-
nen. Päiväkodissa lapset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa sekä toistensa että
aikuisten kanssa, jolloin tarvitaan sosiaalisia taitoja. Sosiaalisten taitojen kehitty-
minen vaatii kasvattajien tukea ja ohjausta ryhmässä toimimisessa sekä herkkyyttä
kuulla lasta ja nähdä tämä yksilönä. (Eskel & Marttila 2013, 76–77.)

Yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunne sitouttavat lapsia yhteiseen toimin-
taan sekä motivoivat yhteistyöhön. Lapsen luontainen aktiivisen oppijan asenne
säilyy kun hänellä on mahdollisuus esittää omia ehdotuksia, jotka otetaan vaka-
vasti ja hänellä on mahdollisuus olla osallinen omassa yhteisössään. (Eskel &
Marttila 2013, 85–86.) Oppiminen on yhteisöllinen kokemus ja lasten asenteet
ovat hyvin pitkälle riippuvaisia heidän ympärillään olevien aikuisten asenteista.
Mikäli aikuisen asenne on kielteinen, ei voi olettaa, että lapsetkaan olisivat haluk-
kaita yhteiseen tekemiseen. Yhdessä oppiminen on vastavuoroista ja on tärkeää,
että myös aikuisella on oppijan asenne. (Duffy 2006, 121.)

2.3.3 Omahoitajuus

Jokaisella lapsella on päivähoitossa nimetty omahoitaja, joka vastaa lapsen päi-
vähoidon aloituksesta ja tutustumisesta päivähoidon arkeen sekä turvalliseen tu-
tustumiseen ryhmään. Lapsi voi näin tutustua yhteen aikuiseseen kunnolla ja luottaa
siihen, että hänestä välitetään ja pidetään huolta. Omahoitaja auttaa lasta liitty-

mään osaksi ryhmää ja tukee lasta vuorovaikutussuhteiden luomisessa. Omahoitaja vastaa myös oman pienryhmän toiminnasta ja pystyy näin huomioimaan jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja mielenkiinnon kohteet. (Mikkola & Nivalainen 2010, 34.) Yksilöllinen huomiointi taas osaltaan mahdollistaa aikuisen tuntemuksen yksittäisen lapsen tarpeisiin sekä siihen, millä tavoin voisi osallistaa juuri tätä lasta toiminnan toteuttamiseen.

Omahoitajan toiminta herättää lapsessa luottamuksen tunteen, mikä johtaa lapsen hakeutumaan omahoitajansa lähelle. Omahoitajan tehtävä on huomioida ja hyväksyä lapsen tunteet sekä lohduttaa tarvittaessa. Omahoitaja tarjoaa läheisyyttä sekä turvaa ja lapsi saattaa käydä välillä omahoitajansa luona ”tankkaamassa” turvaa. Omahoitajan tehtävä on rohkaista ja ohjata lasta takaisin leikkiin sekä tutkimiseen. Omahoitaja antaa lapselle tilaa ja aikaa leikkiä sekä tarvittaessa auttaa ja tukee lasta. Nämä asiat edellyttävät omahoitajalta aitoa ja ehdotonta läsnäoloa. (Kanninen & Sigfrids 107, 2012.) Luottamus aikuisen ja lapsen välillä mahdollistaa sen, että lapsi uskaltaa pyytää, kysyä ja kertoa asioitaan ja toivomuksiaan. Omahoitajuus tukee hyvin vahvasti osallisuuden toteuttamista.

Lasten tulisi olla hyvin varhaisessa vaiheessa valmiita sosiaalisella sekä tunnetasolla. Siksi varhaiskasvatuksen tärkeä tehtävä on luoda hyvä pohja näille taidoille. Varhaiskasvatuksessa saattaa usein tulla vastaan myös lapsia, joilla sosioemotionaaliset taidot eivät ole kehittyneet tai ovat puutteelliset. Päivähoidossa työskentelevillä aikuisilla on tällöin vastuu siitä, että lapsi saa tutustua ryhmäänsä ja tiloihin yksilöllisesti. Omahoitajan merkitys on suuri tällaisten ja ihan jokaisen lapsen kanssa. (Kindergartens: Teaching Methods, Expectations and Current Challenges 2016, 178.)

2.4 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa ja lasten suojelussa

Suomen perustuslain (L 11.6.1999/731) mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet sekä edistettävä väestön terveyttä, mikä tarkoittaa myös perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Lastensuojelu tulee mieltää käsitteenä lasten suojeluksi, joka ei ole pelkästään sosiaaliviranomaisten asia, vaan koskee muitakin viranomaisia ja kaikkia kansalaisia. Kasvuoloihin vaikuttaminen sekä lasten ja huoltajien tukeminen peruspalveluissa, kuten varhaiskasvatuksessa, on ennaltaehkäisevää lastensuojelua, jonka avulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä sekä hyvinvointia. Vanhempjen ja perheiden tulee saada tukea lasten kasvatukseen ja mahdollisiin ongelmiin siellä missä lapset ja perheet tavallisestikin käyvät eli esimerkiksi neuvoloissa, päivähoiossa ja koulussa. Oikeanlainen apu ja tuki tulisi saada mahdollisimman pian perheelle ja lapselle ennen kuin ongelmat kärjistyvät. (Taskinen 2008, 10–12.)

”Yhteiskunnallinen tilanne ja kiihtyvä tahti ovat vähentäneet vanhempjen ja lasten yhteistä aikaa arjessa. Vaikka kynnys pyytää apua perheen ongelmiin on madaltumaan päin, ei tuen tarpeen myöntäminen ja tuen vastaanottaminen ole välttämättä helppoa. Vanhemmuus nähdään kulttuurissamme perheen yksityisenä asiana, mutta yhteiskunta pyrkii auttamaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään kunkin perheen elämäntilanteen mukaan.” (Järvinen, ym. 2011, 15.)

Lasten suojelun kokonaisuus muodostuu peruspalveluista, ehkäisevästä lasten suojelusta sekä lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta. Varhaiskasvatus ja päivähoito kuuluvat peruspalveluiden alle, joka taas osaltaan on lasten tukemista ja sitä kautta ehkäisevää lasten suojelua. (Taskinen 2008, 13.) Lasten oikeuksien so-pimuksen mukaan lasten suojelemisen ohella tulisi huomioida myös heidän oikeutensa tulla kuulluksi heitä itseään koskevissa asioissa sekä oikeus ilmaisunvapau-

teen. (Turja 2011, 43.) Lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaan lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide tulee selvittää lapsen ikätasoon ja kehitykseen sopivalla tavalla ja siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen läheistensä välille. (Saastamoinen 2010, 67.)

Lapsen osallisuuden huomioivassa toiminnassa lasten suojelussa on kyse siitä, miten hän voi itse olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa omien asioidensa ja tarpeidensa turvaamiseksi tehtävää työtä. Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävissä yhteisöissä on ratkaisevaa lapsen identiteetin kehittymisen kannalta. Osallistumisen kautta opitaan olemaan ja elämään yhdessä toisten ihmisten kanssa. (THL 2015) Lapsi on omassa lastensuojeluasiassaan asianosainen iästään riippumatta ja osallisuus onkin myös yksi lastensuojelun keskeisistä periaatteista. (Saastamoinen 2010, 65.) Varhaiskasvatuksessa ja päivähoidossa on kyse ennaltaehkäisevästä lasten suojelusta ja tässä tutkimuksessa se merkitsee kokonaisvaltaisesti päivähoidossa tehtävää työtä.

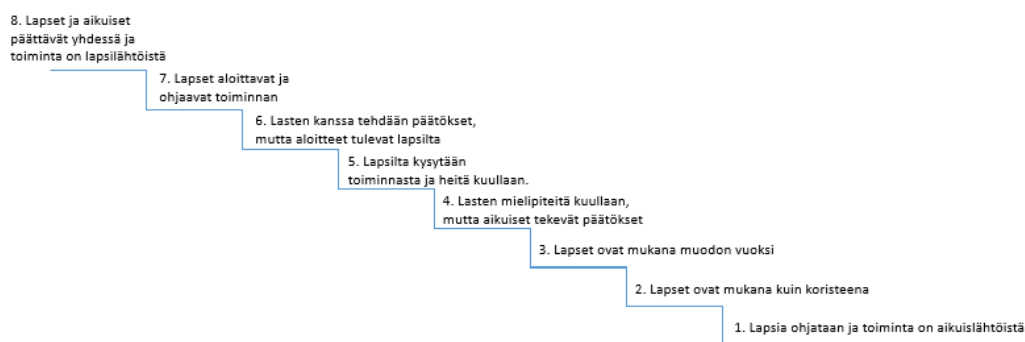
Lapsen osallisuuteen lastensuojelussa kuuluu lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen, lapsen puhevallan käyttö sekä mahdollisuus edunvalvojan käyttämiseen. Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi voi olla mukana toteuttamassa, kehittämässä ja arvioimassa häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lapsen mielipiteen ja toiveiden selvittämiseksi ei ole mitään erityistä ikärajaa, vaan kaiken ikäisten lasten toiveet ja mielipide on selvitettävä tämän iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. (Saastamoinen 2010, 65–66.)

Lasten osallisuutta ja heidän näkökulmiaan arvostavien kasvattajien tulisi luoda sellaisia pedagogisia arjen käytäntöjä, jotka tukevat lasten osallisuutta ja auttavat jokaista lasta ilmaisemaan omia kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan eri tavoin vuorovaikutuksessa aikuisten ja toisten lasten kanssa. Yhteisöllisyyden rakentaminen ja osallisuuden mahdollistaminen tarkoittavat yhdessä opettelua, eri osa-

puolten kuuntelemista, neuvottelua ja sopimista. Myös lasten vanhempien osallisuus ja keskinäinen yhteistyö ovat yhteisöllisyyden voimavara. Kasvattajan tehtävä on pyrkiä luomaan ilmapiiri, joka tukee tasavertaista vuorovaikutusta kasvattajien ja vanhempien välillä. Kasvatuskumppanuus ja sen perhekohtainen toteutuminen ovat kasvattajien vastuulla. Tavoitteena on pitkäjänteinen, sitoutunut yhteinen toiminta lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi. (Eskel & Marttila 2013, 77–78.)

2.5 Osallisuuden tikapuut

Hartin (1999) mukaan osallisuuden tikapuut kuvaavat sitä, miten kasvattajat mahdollistavat lasten osallisuuden rakentumisen ja lasten sijoittumisen osallisuuden eri portaille. Tikapuissa on kahdeksan askelmaa, jotka kuvaavat osallisuuden eri tasoja. Tikapuiden (Kuva 1.) periaate on se, että osallisuuden määrä kasvaa, mitä korkeammalle tikapuita kiipeää. Varsinaiset osallisuuden askelmat alkavat portaalta neljä eteenpäin. Kasvattajan keskeinen toiminta on joko osallisuutta rajoittavaa tai avaavaa. (Eskel & Marttila 2013, 79.)

Kuva 1. (mukailen Eskel & Marttila 2013, 80.)

Ensimmäisellä portaalla lapset ovat mukana, mutta heidän ajatuksiaan ei kysytä. Aikuiset järjestävät päiväkodilla esimerkiksi näyttelyn erilaisista taideteoksista, johon he valitsevat itse lasten tekemät teokset. Toisella portaalla lapset osallistuvat toimintaan, mutta he eivät ymmärrä täysin tilannetta vaan ovat tavallaan koris-

teina ja toistavat aikuisten opettamaa. Tyypillinen esimerkki on lasten kevät- tai joulujuhla, jossa lapset kyllä osallistuvat esittämiseen, mutta esimerkiksi laulujen sanat ja sisältö ovat aikuisten tekemiä sekä valitsemissa ja voivat olla sisällöltään lapsille osin täysin käsittämättömiä. Kolmannella portaalla lasten mielipidettä kysytään, mutta heillä on vain vähän tai ei ollenkaan keinoja tuoda ajatuksiaan esille. Lapset voidaan kutsua esimerkiksi kokouksen jäseniksi, mutta muut kokoukseen osallistujat eivät odota lasten osallistuvan aidosti mielipiteillään. Neljännellä portaalla lapset ovat mukana vapaaehtoisesti ja heidän mielipidettään kunnioitetaan, mutta kasvattajat ovat suuressa roolissa ja tekevät päätökset. Lapset voivat olla mukana esimerkiksi hampaidenpesukampanjassa, jossa he vievät viestiä koteihin ja tiedottavat asiasta. Lapset ovat osallisena, mutta aikuiset tekevät valinnat. (Eskel & Marttila 2013, 79-80.)

Viidennellä portaalla lapsilta kysytään toiminnasta ja heidän näkemyksensä huomioidaan. Kasvattajat suunnittelevat ja johtavat toimintaa. Kuudennella portaalla lapset otetaan mukaan suunnitteluun ja toteutukseen jokaisessa vaiheessa. Kasvattajat tekevät kuitenkin aloitteen toimintaan. Seitsemännellä portaalla lapset tekevät aloitteen toimintaan ja ovat itse toteuttajina. Kasvattajat pysyvät taustalla mutta auttavat tarvittaessa. Kahdeksannella portaalla lapset ja kasvattajat tasavertaisia ja he ideoivat, aloittavat toiminnan sekä tekevät päätökset yhdessä. (Eskel & Marttila 2013, 80–81.)

2.6 Aikaisempia tutkimuksia

Osallisuudesta on tehty tutkimuksia ammattikorkeakouluissa, esimerkiksi (Taipale 2013), jossa tutkittiin 3-5 -vuotiaiden lasten vaikutusmahdollisuuksia päiväkodin toiminnan suunnittelussa. Lisäksi on toinen ammattikorkeakoulussa tehty tutkimus (Suortti & Taimiaho 2009), jossa tutkittiin lasten kokemuksia osallisuudesta päiväkodissa. Molemmista näissä tutkimuksissa haastateltiin tai havainnoitiin lapsia. Itä-Suomen yliopistoon aiheenaan Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuus-

den edistäjänä väitöskirjassaan (Virkki 2015), on tutkinut lasten osallisuutta ja toimijuutta päiväkotiympäristössä. Tulosten mukaan lasten osallisuus on riippuvainen siitä, millaiseksi heidän toimijuutensa päiväkodin toiminnassa mahdollistuu. Toimijuus liittyy paitsi yksilön ja yhteisön kykyyn toimia myös itse toimintaan. Tulokset perustuvat lasten kokemuksiin itsensä lasten kertomana ja kasvattajien tulkitsemana. Lasten kokema omaehtoinen suunnittelu ja toiminnan tietoinen muovautuminen rajautuivat ennen muuta leikkiin, ulkoiluun sekä vapaisiin ja itsenäisiin tilanteisiin muun muassa opetuksessa.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Keväällä 2015 opinnäytetyöprosessi alkoi aiheen valinnalla, johon ajatus tuli suoraan työelämästä alalla pitkään töitä tehneeltä lastentarhanopettajalta, joka oli aiemmassa työpaikassaan pienen työryhmän kanssa tehnyt projektin osallisuudesta. Projektista oli tehty kooste, jossa oli kuvin ja tekstein kerrottu, mitä lasten kanssa oli projektin aikana tehty ja millaisia tuloksia siitä oli saatu. Tästä lähti ajatus tutkia osallisuuden toteutumista opinnäytetyön tekijän omassa työyhteisössä. Osallisuus on hyvin ajankohtainen aihe ja se on kirjattu myös uuteen opetussuunnitelmaan.

Tutkimuksessa haluttiin tutkia osallisuuden merkitystä lapsen hyvinvoinnin ja ongelmien ehkäisemisen kannalta, joten tutkimukseen valittiin mukaan myös näkökulma osallisuuden merkityksestä ennaltaehkäisevänä lastensuojelutyönä. Tutkimuksessa haluttiin selvittää nimenomaan sitä, miten lastentarhanopettajat toteuttavat työssään osallisuutta ja miten heidän mielestään sitä voisi kehittää ja lisätä. Lisäksi haluttiin herättää heidän ajattelunsa siitä, miten osallisuus mahdollisesti vaikuttaa lapsen yhteisöllisyyden kokemiseen ja itsetunnon kehittymiseen.

Teoreettista pohjaa sekä aiempia tutkimuksia aiheesta löytyi hyvin ja viimeisten 5-10 vuoden ajan aiheesta on puhuttu ja kirjoitettu paljon. Siitä, miten osallisuutta huomioidaan tai toteutetaan varhaiskasvatuksessa, ei löytynyt montaa julkaisua. Osallisuutta pidetään kuitenkin merkittävänä toimintatapana nykyajan varhaiskasvatuksessa, joten tutkija koki sen olevan tarpeellinen tutkimusaihe. Tutkimusta voisi hyödyntää työelämään tietouden lisäämisen ja ajattelun heräämisen näkökulmasta. Tutkimuksen tavoite onkin tutkimisen lisäksi herättää keskustelua sekä ajattelua osallistavan työotteen soveltamisesta kaikenikäisten lasten kanssa työskentelevien kasvattajien parissa. Tutkimus toimisi esimerkiksi uusien työtapojen kehittämisen työkaluna.

3.1 Tutkimuskysymykset ja kohdejoukko

Tutkija päätti tutkia osallisuuden toteutumista omassa työyhteisössään ja valitsi haastateltavikseen eri-ikäisten lasten ryhmissä työskenteleviä lastentarhanopettajia. Lähtökohtaisesti haluttiin tutkia sitä, miten lastentarhaopettajat tutkimushetkellä toteuttavat osallisuutta Punahilkan päiväkodin arjessa. Koska lastentarhanopettajilla on ryhmissä vastuu pedagogisen toiminnan suunnittelusta, haluttiin nimenomaan tutkia heidän toimintaansa. Haastattelusta saatuja tuloksia peilattiin teoreettiseen pohjaan ja tarkasteltiin osallisuuden huomioimisen sekä ennaltaehkäisevän lasten suojelun näkökulmasta. Päättökysymyksenä muodostuikin seuraava kysymys:

- Miten päiväkodissa huomioidaan lapsen osallisuus?

Tutkimuksessa haluttiin tuoda esille myös lastentarhanopettajien näkemys varhaiskasvatuksen merkityksestä ennaltaehkäisevänä lasten suojelutyönä sekä mahdollisista muutoksista, mikä alalla tulisi muuttua, jotta osallisuus toteutuisi paremmin. Alatutkimuskysymyksiksi muodostuivat seuraavat kysymykset:

- Mikä merkitys osallisuudella on ennaltaehkäisevän lastensuojelutyön näkökulmasta päiväkodissa?
- Miten varhaiskasvatusta tulisi kehittää, jotta lapset voisivat vaikuttaa päiväkotipäivänsä suunnitteluun ja toteuttamiseen?

Kun tutkimussuunnitelma ja tutkimuskysymykset olivat valmiit, hankittiin tutkimuslupa Punahilkan päiväkodin johtajalta. Tutkimuslupa myönnettiin 12.11.2015.

3.2 Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkimusmenetelmäksi valittiin kvalitatiivinen tutkimus, koska lähtökohtaisesti haluttiin tutkia todellista elämää ja tässä tapauksessa lastentarhanopettajien toi-

mintatapoja osallisuuden toteutumisessa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään myös tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, joten tutkimus toteutettiin neljän eri-ikäisten lasten kanssa työskentelevien lastentarhanopettajien yksilöhaastatteluin. Tutkimuksessa olennainen tavoite oli se, että yksilöhaastatteluin saatiin esille se, mikä oli merkittävää kunkin haastateltavan näkökulmasta, mutta myös se, mikä heidän vastauksissaan toistui yleisellä tasolla. (Hirsjärvi ym. 2010, 161, 181–182.

3.3 Aineiston keruu

Haastattelussa käytettiin avoimia haastattelukysymyksiä, koska ne sallivat haastateltavien ilmaista itseään omin sanoin. Avoimet kysymykset myös antoivat haastateltaville mahdollisuuden kertoa, mitä heillä on todella mielessään. (Hirsjärvi ym. 2010) Tutkimusluvan saamisen jälkeen tutkija valitsi kohdejoukoksi neljä lastentarhanopettajaa, jotka työskentelevät eri-ikäisten lasten ryhmissä ja joilla oli useamman vuoden työkokemus varhaiskasvatuksesta. Haastateltaville lähetettiin haastattelukysymykset (Liite 1.) etukäteen sähköpostitse ja sovittiin haastatteluajat.

Haastattelut suoritettiin marras- joulukuun 2015 aikana. Jokainen haastattelutilanne kesti kokonaisuudessaan noin 30 minuuttia ja ne tallennettiin nauhoitteiksi, jotka purettiin litteroimalla. Haastattelunauhoitteiden litteroinnista syntyi yhteensä 15 A4 kokoista sivua tekstiä. Tutkija varasi haastateluille aikaa noin 30–60 min ja pyysi haastateltavia varautumaan tähän. Haastattelutilanne oli järjestetty rauhalliseen, yksityiseen tilaan, jossa ei ollut häiriötekijöitä. Tutkija aloitti jokaisen haastattelun kertomalla, miten edetään ja tarvittaessa tarkentamaan haastattelukysymyksiä. Jokainen haastateltava oli varautunut haastatteluun kirjoittamalla vastauksia ja esimerkkejä etukäteen. Tutkimuksessa tavoitteena oli peilata haastattelukysymyksistä tulleita vastauksia Hartin osallisuuden portaisiin, jolloin saatiin määriteltyä, millä tasolla osallisuus toteutuu tällä hetkellä.

3.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi valittiin analysointitavaksi, kun haastattelu oli valmis. Muutamien vastausten samankaltaisuus antoi vahvan käsityksen siitä, millaista toimintatapaa lastentarhanopettajat toteuttavat tällä hetkellä työssään. Tässä tutkimuksessa aineistoa tarkasteltiin eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien haastattelunauhoitteista litteroidusta tekstiaineistosta. Sisällönanalyysin avulla pyrittiin muodostamaan osallisuuden toteuttamisesta kuvaus, joka kytkee tulokset teoriaan ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. Tutkimusaineiston laadullisessa sisällönanalyysissä haastattelukysymykset jaettiin aihealueisiin, jotka tutkija nosti esiin tärkeimpinä osallistamiseen, hyvinvointiin, ennaltaehkäisevän lastensuojelutyöhön sekä osallisuuden kehittämiseen liittyen. Aluksi taulukkoon listattiin pelkistetyt ilmaukset haastatteluvastauksista, jonka jälkeen niistä poimittiin yhdistävät luokat. Yhdistävistä luokista koottiin vielä pääluokat, joiden perusteella haastatteluvastaukset purettiin. Taulukossa 1. havainnollistetaan aihealueet, ilmaukset sekä yhdistävät luokat. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa tutkimuksen pääpaino oli aineistossa, mikä tarkoittaa sitä, että haastatteluvastaukset eivät olleet ennalta määrättyjä niiden avoimuuden ja keskusteltavuuden vuoksi ja teoria rakennettiin aineisto lähtökohtana. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, Sisällönanalyysi. 2006.)

Pelkistetyt ilmaukset	Yhdistävät luokat	Pääluokat
-leikki-ideat -toiveet, ehdotukset -tuetaan ja toteutetaan ideoita -annetaan välineet -leikin rikastuttaminen -suunnitelman muutos ja sen hyväksyminen -tilannetaju -aikuisen heittäytyminen -sitoutuminen toimintaan -kuunteleminen -aito läsnäolo -kannustaminen -annetaan mahdollisuus kokeilla -yhteiset sopimukset -teemat, projektit	-aikuisen sitoutuminen toimintaan -lasten kuunteleminen -yhteiset tavoitteet -annetaan välineet ja mahdollisuus kokeilla	1. Osallisuuden toteutuminen toiminnassa

-yksilön ja yhteisön tavoitteet -tasapuolisuus -lasten ja aikuisten yhteiset suunnittelupalaverit -yhteiset toimintatuokiot ja piirit -vuorovaikutus		
-kiusaamiseen puuttuminen -aikuisen tuki ja läsnäolo -keskustellaan yhdessä -opetellaan yhdessä -rohkaiseminen ja kannustaminen -omatoimisuuden tukeminen -tunteiden näyttäminen -turvallisuus -luottamus -perusarki, säännöllinen päivärytmi -pienryhmätoiminta	-turvallinen arki -omatoimisuuden tukeminen -luottamus -aikuisen tuki ja läsnäolo	2. Lapsen hyvinvoinnin tukeminen
-havainnoidaan lasta -keskustellaan vanhempien kanssa -tarvittaessa konsultoidaan eltoa -kuunnellaan lasta -turvallisuus hoidossa ja kotona -kasvattajien tietoisuus -yhteiset toimintamallit aggressiivisen lapsen kanssa	-havainnoidaan ja kuunnellaan lasta -yhteiset toimintamallit -turvallisuus -yhteistyö vanhempien ja elton kanssa	3. Ennaltaehkäisevä lasten suo- jelu
-lasten ja aikuisten yhteiset suunnittelupalaverit -kasvattajien ajattelun herääminen -tietoisuuden lisääminen -oman työn reflektointi -toiminnan muuttaminen -kuuntelu ja keskustelu -lasten kokoukset -henkilöstön kouluttaminen -yleisen ajattelutavan muuttaminen	-lasten ja aikuisten yhteiset suunnittelupalaverit -toimintakulttuurin muutos -yleisen ajattelutavan muuttaminen -oman työn reflektointi	4. Osallisuuden kehittäminen

Taulukko 1. Aihealueet, ilmaukset ja yhdistävät luokat.

3.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksessa tulee käsitellä ja arvioida tutkimuksen sekä tulosten luotettavuutta. Hirsjärven ym. (2010, 231.) mukaan tutkimuksen luotettavuus ilmenee haastatteluvastauksien toistuvuudessa. Laadullisessa tutkimuksessa onkin tärkeää, että tut-

kija kertoo mahdollisimman tarkasti mitä tutkimuksessa on tehty ja miten tutkimustuloksiin on päädytty. Tässä tutkimuksessa tutkija on avannut tutkimusmenetelmän valinnan laadullisesta tutkimuksesta ja avoimesta yksilöhaastattelusta sen perusteella, että haastateltavilla on ollut mahdollisuus tarkentaviin kysymyksiin ja näin varmistunut, että haastateltavat ovat ymmärtäneet kysymykset. Haastattelukysymykset testattiin etukäteen tutkimusjoukkoon kuulumattomalla lastentarhanopettajalla, josta tutkija sai korjausehdotuksia kysymyksiin sekä tarkentavia lisäkysymyksiä. Tästä oli apua kysymysten jäsentämisessä sekä siinä, missä järjestyksessä kysymykset esitettiin.

Tutkimusta tehdessä tuli ottaa huomioon eettiset vaatimukset, jotka sisältyvät hyvän tieteellisen tutkimuksen käytäntöihin. Lähtökohtaisesti tutkimuskohteeksi valituilla lastentarhanopettajilla oli mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta, mikäli olisivat kokeneet sen olevan haitallista. Haastateltavilla pysyi anonymiteetti koko tutkimuksen ajan. Tutkimustulokset on esitetty siten, että niistä ei voi tunnistaa kenen vastauksesta on kyse. Haastattelukysymysten yhteydessä lähetettiin saatteena sähköposti, jossa kerrottiin haastattelun olevan yksilöhaastattelu, johon haastateltavat voivat anonymisti osallistua. Saatteessa kerrottiin myös, että haastattelunauhoitteet tullaan tuhoamaan heti tämän opinnäytetyön valmistuttua. Saateviestissä kerrottiin myös tutkimuksen aihe ja tavoitteet. (Hirsjärvi ym. 2010, 23–25.)

Tämän opinnäytetyön tekijä työskenteli tutkimushetkellä Punahilkan päiväkodissa ja haastateltavat olivat tekijälle entuudestaan tuttuja. Haastateltavat eivät kuitenkaan työskennelleet samassa ryhmässä, vaan ainoastaan samassa työyhteisössä. Tuttuus teki haastattelutilanteesta avoimen ja rennon, eikä se vaikuttanut haastateltavien vastausten luotettavuuteen. Haastateltavat kokivat tilanteen asialliseksi ja mutkattomaksi ja halusivat kukin tahollaan antaa mahdollisimman tarkat sekä laajat vastaukset, jotta tutkimukseen saataisiin todenmukaiset tulokset. Jokainen haastateltava oli valmistautunut haastatteluun kirjaamalla ylös vastauksiaan ja tämä helpotti haastatteluiden kulkua.

4 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

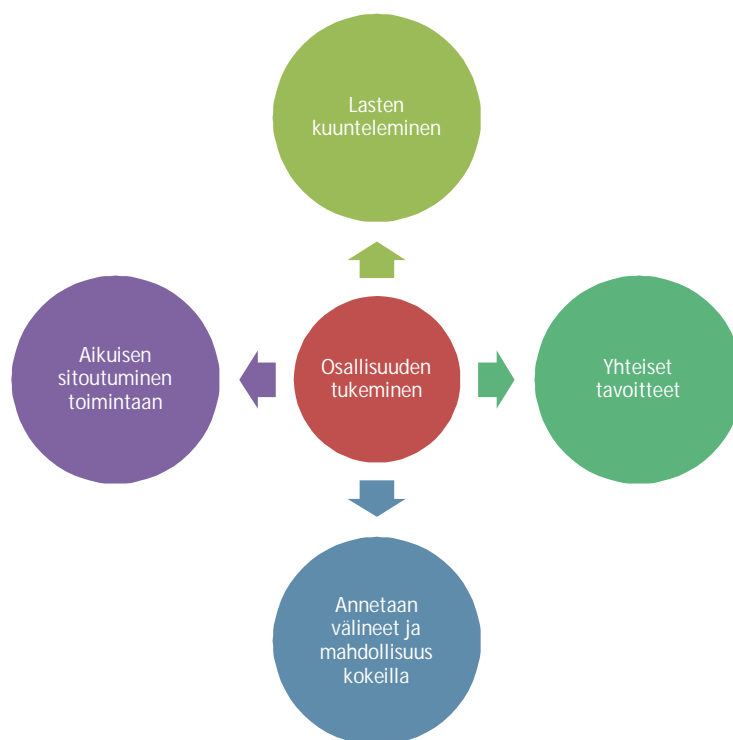
Tutkimuksen päätavoitteena oli tutkia sitä, miten osallisuus toteutuu tällä hetkellä neljän eri-ikäisten lasten ryhmissä työskentelevän lastentarhanopettajan arjessa. Varhaiskasvatus on vuosien saatossa mennyt huomattavasti eteenpäin ja muuttunut lähes automaattisesti aikuislähtöisestä enemmän lapsilähtöiseksi. Tähän haastatteluun osallistuneista lastentarhanopettajista jokainen toteutti osallisuutta ainakin jossain määrin omassa ryhmässään. Melkein jokainen haastateltava kertoi pitkän uransa aikana huomanneensa jo suurenkin eron työtavoissa. Lisäksi he kertoivat, että edelleen on kuitenkin työntekijöitä, jotka eivät syystä tai toisesta ole muuttaneet toimintatapaansa lapsia osallistavammaksi.

Haastatteluun osallistuneet työskentelivät kukin eri-ikäisten lasten ryhmässä, joten haastattelun vastaukset riippuivat pitkälti myös siitä, työskentelikö kyseinen lastentarhanopettaja 0-3-vuotiaiden ryhmässä, vaiko esikouluikäisten lasten ryhmässä. Tutkimusta ei rajattu minkään tietyn ikäryhmän lasten kasvattajiin, vaan kiinnitettiin huomiota lähinnä osallisuuden toteuttamiseen yleensä sekä siihen, miten lastentarhanopettajat kokevat osallisuuden vaikuttavan ryhmän toimintaan sekä sen vaikutuksesta lasten itsetuntoon. Haastattelussa haluttiin selvittää se, miten lastentarhanopettajat kokivat osallisuuden merkityksen lasten hyvinvoinnin tukemisessa ja sosiaalisissa ongelmissa, kuten kiusaaminen, vuorovaikutustaitojen puute tai lasten suojelun tarve. Haastattelussa tulikin ilmi esimerkkejä tilanteista, jolloin varhaiskasvatuksen merkitys korostuu, kun lapsella ja perheellä on tarve lastensuojelun tukeen.

4.1 Osallisuuden huomioiminen toiminnan suunnittelussa

Kysymykset 1-3 (Liite 1.) koottiin tämän aihealueen alle. Tämän aihealueen alle kertyi eniten ilmauksia, joita haastateltavat nostivat esiin ja joita he pitivät tärkeänä osallisuuden toteuttamisessa. Haastatteluissa ilmeni, että osallisuutta pyritään toteuttamaan kaikenikäisten lasten ryhmissä ja jokainen haastatteluun osallistunut lastentarhanopettaja ilmaisi jollain tasolla käyttävänsä lasten osallistamista työ-

päiviensä aikana. Vastaajista kaikki kokivat huomioivansa lasten ideoita ja ehdotuksia hyvinkin paljon hoitopäivien aikana. Se, millä tavoin lastentarhanopettaja osallisti lapsia, riippui myös lasten iästä. 0-2-vuotiaiden ryhmässä osallistaminen tapahtui havainnoinnin avulla, koska puhetta ei välttämättä vielä synny. Lapsia havainnoitiin esimerkiksi leikeissä kiinnostuksen kohteiden perusteella sekä arjen toimissa eri taitojen opettelussa. Esikouluikäisten lasten kanssa on huomioitava opetussuunnitelman mukaiset tavoitteet ja isompien lasten kanssa työskentelevät kokivatkin, että kuuntelemalla, keskustelemalla ja olemalla läsnä, saa lapsilta paljon ideoita toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kuviossa 1 on esitetty osallisuuden tukemisen pääluokat.

Kuvio 1. Osallisuuden tukeminen

”Kyllähän ne leikki-ideat lähtee monesti lapsilta, sit yleensä jos ne toivoo jotakin niin kyllä niitä yleensä yrittää hyödyntää ja sit antaa niinku mahdollisuuden, että ne pystyy itte ne toteuttamaan.”

Lastentarhanopettajilla on vastuu toiminnan suunnittelusta ja pedagogisista tavoitteista, jolloin on mietittävä, että miten lasten omat ideat kohtaisivat lastentarhanopettajan tavoitteet.

”Ku itte vaikka sanoo, että tehdään näin ja lapsi sanoo että mä haluaisin-ki tehdä näin ja sit se on ehkä se mun tehtävä pohtia että jos mulla on siinä ryhmässä joku tavoitteet niin miten sen lapsen ehdotus toteuttaa niitä tavoitteita.”

Lasten itsetunnon kehittymisen ja yhteisöllisyyden kokemiselle on tärkeää, että heidän mielipiteensä kuullaan, heitä kannustetaan ja motivoidaan tekemään, tutkimaan ja toteuttamaan omia ideoitaan. Vastaajat pitivät tärkeänä, että kasvattaja on päiväkodissa antamassa lapselle välineet tekemiselle ja toteuttamassa sekä rikastuttamassa lasten leikkejä ja ideoita.

”Kehumalla, motivoimalla, olemalla läsnä ja rikastuttamalla lapsen leikkiä yhdessä lapsen kanssa, että on mukana siinä tukemassa ja toteuttamassa sitä ideaa ja sitten antaa lapselle mahdollisuuden tehdä ja kertoa niitä juttuja.”

Haastateltavien vastausten perusteella, suunnitellun toiminnan keskeytyessä, toimenpiteet riippuvat paljon siitä, minkä ikäisten lasten kanssa toimitaan. Esikouluikäisiltä lapsilta voi jo vaatia pidempääkin keskittymistä, kun taas ihan pienimmiltä ei. Vastaajat kertoivat, että toiminnan keskeytyessä voidaan miettiä suunnitelman muutosta tai käydä neuvottelua lasten kanssa alkuperäisen suunnitelman toteuttamisesta, jonka jälkeen olisi mahdollista toteuttaa lasten ehdotus. Tämä perusteltiin siten, että koska lastentarhanopettajilla on yleensä jokin tavoite suunnit-

telemassaan toiminnassa ja tämän tulisi toteutua aina jollain tavoin päivittäisessä toiminnassa.

”Ehkä lähtökohtaisesti toimisilla lailla, että jos lapsi alkaa sitä tilannetta viemään ihan toisaalle, niin sitte mä sanon hänelle että palataan siihen myöhemmin, että me harjoitellaan sitä, että me pysytään siinä asiassa ja se mikä on aloitettu, niin se tehtäis loppuun.”

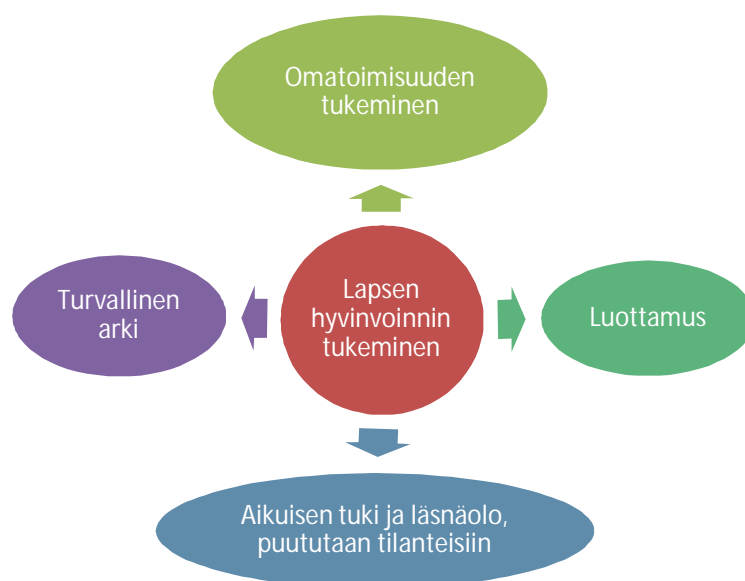
Vastauksista nousi esiin myös aikuisen taito heittäytyä tilanteeseen, etenkin ihan pienten lasten kanssa. Isompien lasten kanssa toimiessa esiin nousivat erilaiset keskittymisvaikeudet ja niiden kanssa toimeen tuleminen sekä demokraattinen ja tasapuolinen toiminta. Yhdessä vastauksessa pohdittiin myös vastavuoroisesti lapsen kunnioitusta aikuista kohtaan, kun tämä on järjestänyt jonkin toimintahetken heitä varten. Lapsilta saattoi tulla monesti vastaus ”En halua”, ihan kaikkeen toimintaan päivähoiton aikana, jolloin aikuisen tehtävä oli kannustaa ja rohkaista kaikkia mukaan.

”On ollut paljon sellaisia tilanteita, että mitään ei haluta tehdä, mutta justiinsa se, että kun niillä on niitä kiinnostuksen kohteita niin sanotaan että katsotaan sitä sitten myöhemmin.”

4.2 Lapsen hyvinvoinnin tukeminen

Tämän aihealueen alla pohdittiin vastauksia kysymyksistä 5-7 ja 9 (liite 1.). Tämä aihealue käsitteli kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin merkitystä päivähoitossa. Tässä tutkimuksessa hyvinvointiin liitettiin kysymysten ja vastausten perusteella ilmaukset kiusaaminen, yksinolo ja yksin jääminen sekä yhteisöllisyyden kokeminen. Kiusaamistilanteita tai lasten välisiä ristiriitatilanteita syntyy päivähoitossa päivittäin ja aikuiset puuttuvat niihin aina niitä huomatessaan. Vastaajat kertoivat puuttuvansa kiusaamistilanteisiin aina, ja että tilanteet selvitetään aina heti kaikkien osapuolten kesken. Lapset saavat itse kertoa, mitä on tapahtunut ja mitä ku-

kin osapuoli on tehnyt, jonka jälkeen aikuisen tukemana tilanne ratkaistaan. Oma-toimisuuden tukeminen, lasten ja aikuisten välinen luottamus, turvallinen arki sekä aikuisen läsnäolo ryhmässä koettiin tärkeimpinä (kuvio 2.) lasten hyvinvoinnin kannalta ryhmässä.

Kuvio 2. Lapsen hyvinvoinnin tukeminen

Lapset eivät aina osaa sanoittaa niitä tilanteita ja tunteita, varsinkaan silloin kun ovat vihaisia tai surullisia. Haastatteluvastauksista tuli esiin päivähoiton merkitys sosiaalisten tilanteiden harjoittelupaikkana sekä tilanteiden tulkitsemisen merkitys ja haaste. Aikuista tarvitaan kuuntelemaan, sanoittamaan ja sovittamaan näitä ristiriitatilanteita päivittäin.

”Aina puututaan ja keskustellaan lasten kanssa näistä tilanteista, että miltä tuntuu ja mietitään mikä on kiusaamista ja saadaan lapset miettimään niitä asioita.”

*”Se tilanne täytyy hoitaa loppuun asti että kummallekin lapselle jäis sel-
lanen olo että se asia on selvitetty.”*

Päivähoidossa harjoitellaan ryhmässä toimimista ja vastavuoroisuutta. Vastaajat kertoivat useimmiten yhden lapsen vetäytyessä ryhmästä aina ensin havainnoivansa tilannetta sen mukaan, onko lapsi jättäytynyt vai jäänyt yksin. Päivähoitopäivät ovat lapsille hyvin sosiaalisia ja vuorovaikutusta on hyvin paljon. Usein lapsi saattaa haluta tietoisesti leikkiä yksin. Haastateltavat totesivat kuitenkin aina kysyvän-
sä tältä yksinjäävältä lapselta hänen tunnelmiaan tilanteesta. Vaikka päiväkodissa korostuu vahvasti yhteisöllisyys ja yhteisöön kuulumisen merkitys, on silti tärkeää, että jokainen kohdataan yksilönä ja kunnioitetaan tämän yksilöllisiä tarpeita.

”Niitä sosiaalisia tilanteita on niin paljon täällä, että voi halutakin olla yksin jonkun hetken päivästä. Niin mikä sen lapsen kokemus siitä tilanteesta on, että kaipaisko hän sitä seuraa ja että tarvisko hän sitte apua sen leikkikaverin löytämiseen.”

Haastateltavat toivat kaikki esiin sen, että keskustelevat ensin lapsen kanssa ja tarjoavat tälle tukensa ja huomionsa. Yhdessä haastattelussa pohdittiin, että yksinjäamisestä on turha tehdä suurta numeroa ja että aikuinen voi omalla esimerkillään ottaa tämän lapsen mukaan esimerkiksi pelaamaan tai lukemaan, jolloin usein muutkin lapset liittyvät tähän mukaan. Aikuisen tehtävä on huomata ja osoittaa, että lapsesta välitetään ja myös hänen asiansa ovat tärkeitä.

*”Se on semmosta keskustelua lasten kanssa ja semmosta yhteistä, mutta ei siitä tarvi tehdä mitään suurta numeroa, mutta että se tuntuis siitä lapses-
ta semmoselta luonnolliselta juttelulta.”*

Kun huomataan, että toiset lapset jättävät yhden lapsen leikin ulkopuolelle, on myös silloin aikuisen tehtävä auttaa lasta pääsemään mukaan. Aikuinen voi esimerkiksi mennä leikkiin mukaan ja ottaa jonkin roolin sekä itselleen että ulkopuolelle jääneelle lapselle ja sitä kautta auttaa lasta pääsemään mukaan leikkiin. Yh-

dessä vastauksessa pohdittiin myös vaihtoehtoa, jossa aikuinen antaa tälle lapselle vaikkapa jonkin ”ekstrakivan” lelun tai välineen, jota kautta ehkä muita kavereita kiinnostaa tulla mukaan tähän toimintaan tai leikkiin.

”Joskus ei oo pakkokaan kaikkien mahtua samaan leikkiin, riippuu vähän tilanteesta, mutta se että kukaan ei jäisi yksin jos haluaa niinku ottaa kaverin.”

Haastatteluista ilmeni myös esimerkkitalanteita, joissa on tullut erimielisyyksiä tai joku lapsi yrittää määrätä leikkiä ja kiusata ulkopuolelle jäävää lasta, jolloin aikuisen tukea tarvitaan selvittämään tilannetta. Myös ulkopuolelle jäävä lapsi saattaa käyttäytyä esimerkiksi häiritsevällä tavalla, jolloin muut eivät häntä halua mukaan. Jos tällaista selvitettävää tilannetta ei ole, voidaan yrittää löytää leikkikaveria esimerkiksi toisesta ryhmästä. Yhdessä haastattelussa annettiin esimerkki toiminnasta, jossa päivän alussa lapsille jaetaan sattumanvaraisesti kolmea eri väriä olevia läpysköjä ja niiden värien mukaan jakaudutaan leikkiryhmiin. Näin opetellaan leikkimään kaikkien kanssa ja kaikki sitoutuvat tähän samaan suunnitelmaan.

”Monesti siinä huomaa, että saattaa löytyä tosi kivakin kaveri, jonka kanssa ei ole aikaisemmin sattunut leikkimään. Sitten voidaan keskustella yhdessä että miten tämä on kaikkien mielestä mennyt ja keitä ootte oppinut tuntemaan.”

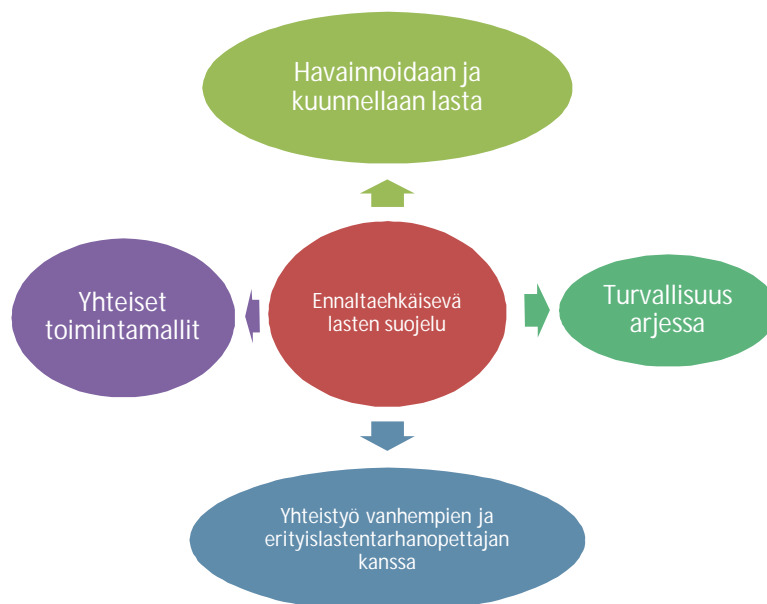
Haastateltavat kertoivat varmistavansa lasten hyvinvointia hoitopäivien aikana havainnoimalla, kysymällä ja kuuntelemalla sekä keskustelemalla lapsen kanssa päivän mittaan. Jokainen vastaaja kertoi, että kaikki lapset otetaan aamuisin vastaan ja kysellään heidän kuulumisiaan. Aikuisten ja lasten välinen luottamus nostettiin myös esiin vastauksissa. Ajan mittaan ryhmässä tutustutaan toisiinsa ja silloin aikuisten on helppo havaita, mikäli jollain on murhetta tai surua tai muuten käyttäytyy tavanomaisesta poiketen. Kaikissa vastauksissa tuli ilmi se, että aina on mahdollisuus tunteidensa näyttämiseen ja silloin aikuinen on lapsen turvana.

”Sekin, että tietää vähän keitä pitää huomioida vähän enemmän että siihen menee sit aikuinen ja se on se turvallisuus ja lapsi tuntee, että hänellä on täällä hyvä olla.”

”Erialaisten elämysten antaminen lapsen päivän aikana, yllätyksiä, hömpötyksiä ja aikuisen heittäytymistä ja että aikuinen voi tehdä ihan mitä vaan, että myös lapset voi nauraa aikuiselle.”

4.3 Ennaltaehkäisevä lasten suojele

Tämän aihealueen alle poimittiin vastaukset kysymyksistä 8, 10 ja 11. Jokainen vastaaja nosti esiin keskustelun työtiimin, sekä lapsen että tämän vanhempien kanssa. Ennaltaehkäisevän lasten suojelelun näkökulman alle poimittiin tärkeimpinä (Kuvio 3.) lasten havainnointi, turvallisuus arjessa, yhteistyö eri tahojen kanssa sekä yhteiset toimintamallit koko ryhmän henkilökunnan kesken.

Kuvio 3. Ennaltaehkäisevä lasten suojele

Mikäli jokin asia tuntui hankalalta, niin asia otettiin puheeksi myös esimiehen ja tarvittaessa lastensuojelun kanssa. Jos lapsi on pienempi, eikä tämä välttämättä osaa kertoa asioita sanoin, niin tällöin aikuinen pystyy havainnoimaan ja tarkkailemaan lapsen käyttäytymistä ja mahdollisia muutoksia lapsen hyvinvoinnissa. Isommat lapset pystyvät jo ehkä kertomaan, jos jotain on tapahtunut ja silloin on tärkeää, että kasvattaja kuuntelee ja kuulee lasta sekä ottaa myös vakavasti lapsen asiat. Aina kuitenkin ensimmäisenä on kysyttävä ja keskusteltava lapsen vanhemman tai huoltajan kanssa, että mistä voisi olla kyse.

”No tästähän keskustellaan sen lapsen kanssa ja aikuisten on myös oltava siinä mukana, että se menee eteenpäin oikealla lailla. Ei sitä voi ruveta tämmösiä asioita hoitamaan ja toimimaan ellei ne vanhemmat oo siitä tietoisia.”

”Sekä positiiviset, että negatiiviset asiat pitää pystyä sanomaan vanhemmille, mutta sitten jos on joku isompi huoli niin sitten täytyy keskustella myös päiväkodin johtajan kanssa.”

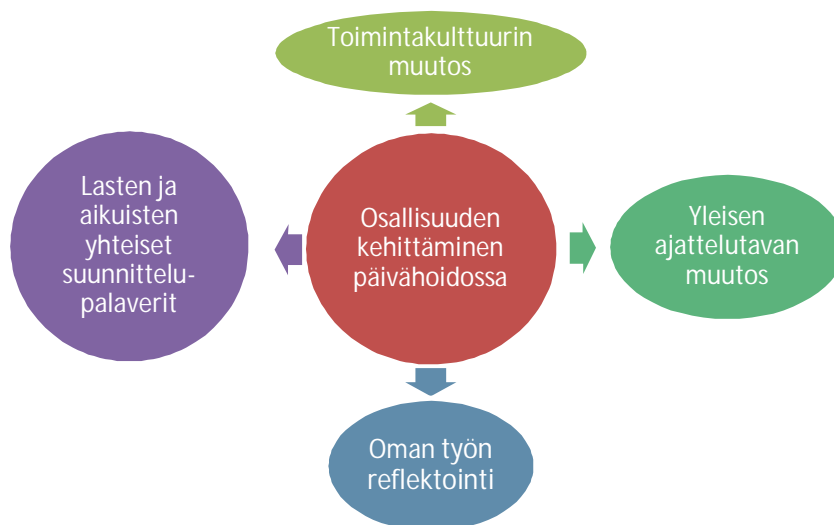
Päiväkoti ja varhaiskasvatus itsessään ovat ennaltaehkäisevää lasten suojelua ja siellä oleva henkilökunta on vastuussa lasten perusarjen turvallisuudesta sekä siitä, että he ottavat lasten vanhempien kanssa puheeksi vaikeatkin asiat. Haastatte- luissa tuli ilmi, että lasten suojelun näkökulma voi nousta esiin päivähoidon arjes- sa esimerkiksi silloin, jos lapsi käyttäytyy aggressiivisesti, vanhemmat eivät hal- litse lastaan tai ilmenee muita hyvinvointiin liittyviä puutteita tai ongelmia. Lapsi saattaa käyttäytyä aggressiivisesti muita lapsia, aikuisia tai omia vanhempiaan kohtaan. Tällöin on sovittava yhteiset käytänteet, miten vaativissa tilanteissa toi- mitaan sekä kotona että päiväkodissa.

Kun lapset oppivat yhteisöllisyyttä, he oppivat myös kunnioittamaan ja arvosta- maan toisiaan sellaisena kuin he ovat. Tämä on tärkeää myös päiväkodin aikuisten työssä ja siinä, miten he huomioivat ja tuntevat lasten yksilölliset tarpeet. Kun ai- kuiset ja lapset tuntevat toinen toisensa ja luottavat toisiinsa ryhmässä, voivat ai-

kuiset kysyä lapsilta suoraan, mikäli jokin on vinossa ja pienimpien lasten kanssa havainnointi riittää, jos lapsen käytös muuttuu.

4.4 Osallisuuden kehittäminen päivähoitossa

Osallisuuden kehittämiseen nousivat kysymykset 4, 12 ja 13. Kaikki haastateltavat lastentarhanopettajat ottivat osallisuuden huomioon lapsiryhmissään vastausten perusteella ainakin jollain tavalla. Jokaisessa haastattelussa nousi esiin toimintakulttuurin muuttaminen sekä henkilöstön kouluttaminen. Lisäksi (Kuvio 4.) nousi esiin ajattelutapojen muuttuminen, lasten ja aikuisten yhteiset suunnittelupalaverit sekä hyvin tärkeänä henkilöstön oman työn reflektointi.

Kuvio 4. Osallisuuden kehittäminen päivähoitossa

Lasten iästä ja kehitystasosta riippuen osallisuutta pyritään toteuttamaan ja haastatteluista ilmeni monia esimerkkejä siitä, miten lapsia voitaisiin entistä enemmän ottaa suunnitteluun mukaan. Aikuislähtöisestä toiminnasta muutos lapsilähtöisempään voi olla haasteellista, mutta aikuisten tehtävä onkin antaa lapsille mahdollisuus ja työkaluja toiminnan toteuttamiseen. Aikuisen tehtävä on ruokkia lasten mielikuvitusta ja rikastuttaa leikkiympäristöjä eri tavoin.

”No mun mielestä nyt ehkä keskeinen toimi olis niinku se kasvattajien ajattelun herääminen tai ylipäättään se tietoisuus siitä mitä se lasten osallisuus tarkoittaa ja mitä sillä voidaan saavuttaa.”

”No sellanen toimintakulttuurin muutos. Meidän talos on menty jo hyvään suuntaan että nämä vanhat ajatukset on jääny pois että aikuinen päättää ja tekee ja lapset kuuntelee.”

Haasteena tasapuolisen osallisuuden toteuttamiselle haastateltavista yksi mainitsi vuorohoidon. Usein vuorohoidossa on vähemmän henkilökuntaa ja tällöin ei kaikkia lasten toiveita pystytä aina toteuttamaan. Eräs haastateltava totesi, että osallisuutta voi hyödyntää myös pienemmillä teoilla, eikä suuriakaan muutoksia välttämättä edes tarvita. Monessa vastauksessa ehdotettiin lasten ja aikuisten yhteisiä kokouksia, joissa voitaisiin yhdessä suunnitella toimintaa. Lasten kanssa voitaisiin sopia yhteiset säännöt, joita myös aikuiset noudattavat. Kokouksissa voitaisiin miettiä aina vaikkapa yksi asia kerrallaan, esimerkiksi leikkejä tai askarteluja.

”Se, että lähdetään siihen ryhmään ja tutustutaan lapsiin ja katotaan että mitä sieltä tulee. Sit voidaan kattoo että mitä tämän ja tämän ikästen lasten kans voitais tehdä ja että kiinnostuuko ne lapset siitä.”

Lasten omia asioita koskevissa päätöksissä voisi myös soveltaa lapsen osallisuutta. Vastauksista nousi esiin se, että kasvattajat pyrkivät antamaan lapsille mahdollisuuden toteuttaa sitä, mikä heitä itseään kiinnostaa. Lisäksi leikit ja esimerkiksi ryhmän yhteiset säännöt olivat asioita, jotka mainittiin jokaisen lastentarhanopettajan vastauksissa. Perushoidolliset asiat päivähoidossa, kuten ruokailut, päivälepo, pukeutuminen sään mukaisesti olivat asioita, joista aikuisten täytyy ottaa vas-

tuu aina. Lasten iästä riippuen myös voi antaa lapselle itselleen vastuun päättää itseään koskevia asioita, mutta kehitykseen liittyvät asiat ovat aina kasvattajien vastuulla.

”Täällä päiväkodissa on ne muutamat asiat, jotka aikuinen päättää ja totta kai aikuisella on vastuu aina loppukädessä.”

”Lasta voi toki haastaa siihenkin, että jos siinä sen kehityksessä on jotakin sellaista missä se tarvii tukea että miten hän sen oman tilanteensa näkee ja just tän oppimisen kannalta että mitä sen olis hyvä harjoitella.”

Lapsen kuulemista ja mielipiteiden huomioonottamista pohdittiin yhdessä vastauksessa siten, että kasvattajien tulisi ainakin miettiä sitä, miten he asiat lapselle ilmaisevat. Olisi tärkeää, että aikuisella olisi taito kysyä ja jutella lapsen kanssa tarpeeksi yksinkertaisesti. Vaikka itse asia ei olisi yksinkertainen, mutta se, miten sen esittää lapselle voi olla yksinkertainen. Vastauksista ilmeni myös se, miten paljon työssä on nykyisin niin paljon muutakin kuin sitä varsinaista työtä. Usein myös tulee keskeytyksiä tai muita häiriöitä kun ollaan lasten kanssa, vaikka haluttaisiin antaa jakamaton huomio vain niille lapsille.

”Ne tavoitteet tulee usein myös niissä lasten ideoissa mukaan kun se aikuinen miettii niitä ja tuo välineitä toteuttamiseen mukaan.”

”Herkällä korvalla kuuntelee ja on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Lapsen kunnioitus ja arvostus, että näkee ne ihmisenä niin sillä mentäis jo pitkälle.”

”Kyllä tää työ on muuttunut, kun niin paljon muuta on tullut tähän ja siten kun nää ryhmät on niin isoja nykyisin.”

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa haluttiin selvittää osallisuuden toteutumista lastentarhanopettajien työssä päivähoidossa. Lisäksi tutkimuksessa haluttiin selvittää päivähoidon merkitys ennaltaehkäisevänä lasten suojeluna. Tässä luvussa pohditaan tutkimuskysymyksiä sekä teoriaosuutta suhteessa haastattelusta saatuihin olennaisimpiin vastauksiin ja teemoihin.

5.1 Lasten osallisuuden huomioiminen päiväkodissa

Tutkimustulosten perusteella jokainen haastateltu lastentarhanopettaja toteutti osallistavaa toimintatapaa työnsä suunnittelussa sekä jokapäiväisessä toiminnassaan. Osallisuuden toteuttamisen taso riippui lasten iästä, ryhmäkoista, henkilökunnan resursseista sekä tilojen käytöstä. Eri-ikäisten lasten kanssa työskentelevät lastentarhanopettajat kertoivat ottavansa lapsia huomioon osallisuuden näkökulmasta havainnoimalla, keskustelemalla ja kuuntelemalla, heittäytymällä sekä antamalla lapsille mahdollisuuksien mukaan heidän tarvitsemansa välineet asioiden toteuttamiselle. Kuten Eskel ja Marttila (2013, 76-77.) julkaisussaan mainitsivat, että kun lapsi kokee olevansa hyväksytty ja arvostettu omassa päiväkotiryhmässään, se lisää hänen kokemustaan yhteisöllisyydestä ja samalla osallisuuden kokemisesta. Aikuisten tehtävä on luoda ryhmässä ilmapiiri, jossa jokainen voi olla oma itsensä.

Haastatteluissa mainittiin myös ryhmäkoot, jotka ovat nykyisin suuria ja jotka taas osaltaan haastavat lastentarhanopettajia eri tavalla. Osallistavaa toimintaa suunnitellaan, mutta aina suunnitellut asiat eivät toteudu esimerkiksi, jos henkilökunnasta onkin joku poissa. Tämä ehkä kannustaa työtiimejä tekemään varasuunnitelmia, jotta suunniteltu toiminta saataisiin toteutettua. Myös tilojen käytön haaste liittyy osallisuuden toteutumiseen. Jakautuminen pienryhmiin hoitopäivien aikana, helpottaa sekä henkilökunnan, että lasten toiminnan sujuvuutta ja mahdollistaa yksilöllisen huomioimisen kautta myös jokaisen osallistamisen. Pienryhmiin jakautu-

minen eri tiloihin rauhoittaa toimintaa sekä auttaa sekä lapsia että henkilökuntaa yhteisöllisempään toimintaan ja ryhmäytymiseen.

Osallisuuteen kannustettiin kuuntelemalla ja kunnioittamalla lasten mielipiteitä, antamalla välineet leikkeihin ja tekemiseen, sekä heittäytymällä itse mukaan lasten ideoihin. Lasten mielipiteitä kunnioitettiin sekä kannustettiin tekemään itse. Vuorovaikutusta pidettiin myös olennaisena osana osallisuuden toteutumisessa. Lasten ja aikuisten keskinäinen luottamus synnyttää aitoja vuorovaikutustilanteita päivähoitopäivien aikana, joihin aikuisilla tulisi olla herkkyys kuulla ja kuunnella lasta. Isompien lasten kanssa voi suunnitella ja tehdä yhteisiä sekä yksilöllisiä tavoitteita hoitopäiviä varten. Isoimpia lapsia myös osallistettiin yhteisten sääntöjen laatimiseen ja myös niiden noudattamiseen. Tällöin sekä aikuiset, että lapset sitoutuivat sääntöjen mukaiseen toimintaan. Kun lapset näkevät hoidossa, että jonkun toisen lapsen ideat toteutetaan ja häntä kuunnellaan, se rohkaisee myös muita lapsia tuomaan omat ajatuksensa esille. Duffyn (2006, 121.) mukaan oppiminen on yhteisöllinen kokemus ja riippuvainen aikuisten asenteista. Oppiminen on vasta- vuoroista ja onkin tärkeää, että myös aikuisilla on oppijan asenne.

Kehumalla ja motivoimalla oman toimintansa kautta aikuiset voivat tukea ja toteuttaa lasten omaa leikkiä. Lapset uskaltavat tuoda omat mielipiteensä esille ja näin heidän itsetuntonsa sekä yhteisöllisyyden kokemukset vahvistuvat. Isompien lasten kanssa toimimisesta nousi esiin myös se, että pian kouluun meneviltä pitää voida myös vaatia sitoutumista yhteiseen toimintaan, oli se aikuislähtöistä tai ei. Tärkeää on kuitenkin se, että lapset huomioidaan toiminnassa yksilöinä ja he kokevat voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa. Aikuisen tehtävä onkin suunnitella ja toteuttaa toimintaa niin, että se tukee sekä itsenäistymistä, että sitoutumista oppimaan oppimiseen. Oppivelvollisuus on kuitenkin yksi osa lapsen itsenäistymistä. Pienet lapset oppivat parhaiten leikin kautta toimimaan muiden kanssa ja siksi vapaan leikin merkitys korostuu osallisuuden tukemisessa. Myös varhaiskasvatussuunnitelman (2005, 13) mukaan jokaisen lapsen omat kokemukset, tarpeet, mie-

lenkiinnon kohteet, vahvuudet sekä yksilöllisen tuen tarpeet tulee huomioida päivähoitopäivien aikana.

Haastatteluissa mainittiin kiireettömyys lasten kanssa sekä aito läsnäolo, jotka tulivat esiin myös teoriaosuudessa yhteisöllisyyden merkitystä pohdittaessa. Yhteisöllisyyden peruslähtökohtia ovat avoimuus, keskusteleminen, yhdessä sopiminen ja toisten kunnioittaminen. (Eskel & Marttila 2013, 76-77.) Päivähoidossa sosiaalisissa tilanteissa tarvitaan aikuisen tukea ja tämä tulikin esiin useammassa haastattelussa. Näissä tilanteissa omahoitajuuden merkitys korostuu. Omahoitaja toimii tiiviissä yhteistyössä lasten vanhempien kanssa ja auttaa lasta liittymään ryhmään turvallisesti ja auttaa vuorovaikutussuhteiden luomisessa. Omahoitaja vastaa myös oman pienryhmänsä lasten yksilöllisistä tarpeista ja mielenkiinnon kohteiden saatavuudesta. (Mikkola & Nivalainen 2010, 34.)

Kun osallisuuden toteutumista peilataan Hartin (1999) osallisuuden tikapuihin, tässä tutkimuksessa voidaan todeta osallisuuden toteutuvan haastatteluvastausten perusteella portaille 7 ja 8, riippuen aina tilanteista. Lapsille annetaan mahdollisuus aloittaa sekä ohjata omaa toimintaansa ja lapset otetaan myös mukaan tekemään yhteisiä päätöksiä. Lasten ikä sekä henkilökunnan resurssit rajoittavat jonkun verran osallisuuden toteutumista, mutta syyt ovat enimmäkseen turvallisuustekijöitä. Lisäksi haastatteluvastauksissa perusteltiin hyvin myös se, että isompien lasten kanssa vastavuoroisuuden oppimisen kannalta on hyvä, että toiminta on välillä myös aikuislähtöistä ja aikuisten ohjaamaa. Lapsia otetaan mukaan myös omien henkilökohtaisten asioiden sekä tavoitteidensa suunnitteluun ikätaso huomioiden.

5.2 Osallisuuden merkitys ennaltaehkäisevän lastensuojelun näkökulmasta

Haastattelukysymyksissä haluttiin selvittää, mitkä tekijät päivähoitossa voivat olla sellaisia, jotka vaarantavat lapsen hyvinvointia tai itsetunnon kehittymistä.

Kysymykset liittyivät kiusaamistilanteisiin, yksinäisyyteen sekä hyvinvointiin päivähoitossa. Vastauksista nousi esiin tietoisuus siitä, että varhaiskasvatus on osa ennaltaehkäisevää lasten suojelua. Lastentarhanopettajan toimivat työssään yhteistyössä lasten vanhempien kanssa ja ohjaavat tarvittaessa muiden tukipalveluiden piiriin. (Taskinen 417/2007, 10-12)

Kasvattajat puuttuivat päivähoitossa aina kiusaamistilanteisiin sellaisen havaitessaan. Lapset tarvitsevat aikuisen tukea ristiriitatilanteiden selvittämiseen ja tällaiset tilanteet tulee aina hoitaa loppuun saakka niin, että kaikille osapuolille jää hyvä mieli. Pienimpien lasten kanssa ei sanallista selvittelyä voi tehdä, joten on ennististä tärkeämpää, että aikuinen auttaa ja sanoittaa tällaisia tilanteita. Vastauksista tuli ilmi myös vertaistuen merkitys, kun lapsilla on erimielisyyksiä tai kun kiusaamista ilmenee. Lapset voivat puhumalla selvittää myös keskinäisiä ristiriitojaan sekä myös esimerkin avulla näyttää toisilleen, miten voisi toimia. Samalla harjoitellaan yhteisöllisyyden rakentamista ja kasvattajien tulisi luoda sellaisia arjen käytäntöjä, jotka tukevat lasta ilmaisemaan omia kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan eri tavoin vuorovaikutuksessa aikuisten ja toisten lasten kanssa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 107.)

Päiväkoti ja varhaiskasvatus itsessään ovat ennaltaehkäisevää lasten suojelua ja siellä oleva henkilökunta on vastuussa lasten perusarjen turvallisuudesta sekä siitä, että he ottavat lasten vanhempien kanssa puheeksi vaikeatkin asiat. Haastatte- luissa tuli ilmi, että lasten suojelun näkökulma voi nousta esiin päivähoiton arjes- sa esimerkiksi silloin, jos lapsi käyttäytyy aggressiivisesti, vanhemmat eivät hal- litse lastaan tai ilmenee muita hyvinvointiin liittyviä puutteita tai ongelmia. Lapsi saattaa käyttäytyä aggressiivisesti muita lapsia, aikuisia tai omia vanhempiaan kohtaan. Tällöin on sovittava yhteiset käytänteet, miten vaativissa tilanteissa toi- mitaan sekä kotona että päiväkodissa.

Aikuisen tulee myös huomioida, mikäli joku lapsi jää joukon tai leikin ulkopuolel- le, mistä se johtuu. Toiset lapset saattavat välillä haluta leikkiä myös yksikseen ja joskus erilaiset ristiriidat ovat saattaneet aiheuttaa sen, että yksi lapsi jää ulkopuo-

lelle. Tällöin tarvitaan myös aikuisen tukea ja apua tilanteen selvittämiseksi. Aikuisen tehtävä on osallistaa lapsia myös asioiden selvittämiseen ja vaikeiden asioiden käsittelemiseen. Kun lapset oppivat yhteisöllisyyttä, he oppivat myös kunnioittamaan ja arvostamaan toisiaan sellaisena kuin he ovat. Tämä on tärkeää myös päiväkodin aikuisten työssä ja siinä, miten he huomioivat ja tuntevat lasten yksilölliset tarpeet. Kun aikuiset ja lapset tuntevat toinen toisensa ja luottavat toisiinsa ryhmässä, voivat aikuiset kysyä lapsilta suoraan, mikäli jokin on vinossa ja pienimpien lasten kanssa havainnointi riittää, jos lapsen käytös muuttuu.

Osallisuuden tikapuihin peilattaessa lasten suojellista näkökulmaa, on vahvasti kysymys yleisestä turvallisuudesta päivähoitossa, mutta haastatteluvastaukset antoivat sen kuvan, että työntekijät huomioivat osallisuuden niin pitkälle kuin se on mahdollista. Tämän tutkimuskysymyksen alle sijoittuneet haastattelukysymykset ja – vastaukset antoivat käsityksen siitä, miten ennaltaehkäisevän lasten suojelun näkökulma korostuu päivähoitossa ja miten se otetaan huomioon. Haastatteluvastauksien perusteella tämän tutkimuskysymyksen teemat sijoittuvat Hartin (1999) osallisuuden portaille 5 ja 6. Näillä portailla lasten mielipiteitä kysytään sekä heitä kuunnellaan ja näiden perusteella lasten kanssa tehdään päätökset. Lasten suojelu on kuitenkin siinä määrin vakava ja tärkeä asia, että päiväkotikäisten lasten kanssa työskennellessä on otettava kokonaisvaltaisesti huomioon myös lapsen vanhemmat ja heidän mielipiteensä.

5.3 Lasten osallisuuden kehittäminen

Osallisuuden kehittäminen lähtee toimintakulttuurin muutoksesta sekä jokaisen työntekijän oman ajattelun muuttamisesta. Haastattelukysymyksillä pyrittiin saamaan vastauksia siihen, miten varhaiskasvatusta voitaisiin kehittää niin, että lapset pääsisivät vaikuttamaan asioihin ja osallistumaan toiminnan suunnitteluun. Haastatteluissa todettiin, että osallistaminen on riippuvainen aikuisen sitoutumisesta, heittäytymisestä sekä ajattelun muuttamisesta. Herkkyys, aito läsnäolo ja lasten

kuunteleminen ovat asioita, joiden pohjalta osallisuuden tukemista on mahdollista kehittää. Kun lapsi kokee, että hänet huomataan ja hänen toiveitaan kuunnellaan, hän tulee myös uudestaan ehdottamaan tai kysymään asioita.

Osallisuutta voi kehittää pienillä muutoksilla ja pienillä asioilla, heti ei tarvitse saadaakaan suurta muutosta aikaan eikä pyörää keksiä uudelleen. Osallisuuden kehittäminen ja sen kokonaisvaltainen toteutuminen Hartin (1999) osallisuuden portaiden ylimmälle portaalle vaatisi koko henkilöstön sitoutumista, ajattelun muuttamista sekä työtapojen päivittymistä. On kuitenkin päivän selvää, että mitä tahansa asioita ei voi tehdä pelkästään lasten päätösten ja halujen mukaan, vaan aikuisten tulisi soveltaa omaa työtään lapsia osallistavammaksi.

” No ihan ensimmäisenä kuuntelen ja kunnioitan lapsen mielipiteitä ja ajatuksia, kuuntelen niitä niinkun ajatuksella, että ei vaan ohimennen, vaan ihan pysähdyn ja kuuntelen niitä ja juttelen lapsen kanssa ja lähden sen ideoihin mukaan. Sellainen aikuisen halu heittäytyä mukaan ja unohtaa omat juttunsa ja omat suunnitelmansa.”

6 POHDINTA

Tässä luvussa pohdin opinnäytetyön tekemistä prosessina sekä sitä, mitä itse tätä työtä tehdessä opin. Osallisuus kiinnosti alun alkaen aiheena hyvin paljon sen ajankohtaisuuden takia, mutta myös siksi, että koin sen toimintatapana hyvin vahvasti omakseni ja luontevaksi tavaksi toimia lasten kanssa. Olen lukenut osallisuudesta melko paljon ja siihen minua innoitti eräs kollegani päiväkodista sekä eräs opettajani ammattikorkeakoulusta. Halusin lisäksi tutkia osallisuuden merkitystä ennaltaehkäisevän lastensuojelun näkökulmasta, koska varhaiskasvatuksella on hyvin tärkeä merkitys lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyen sekä sitä myötä yhteisöllisyyden kokemiseen sekä itsetunnon kehitykseen.

Olen työskennellyt useissa eri päiväkodeissa useampien vuosien ajan ja nähnyt monenlaisia toimintatapoja. Ei varmasti ole olemassa yhtä oikeaa tapaa suunnitella ja toteuttaa toimintaa päiväkodissa ja jokaisen kasvattajan tuleekin löytää itselleen se luontaisin tapa toimia. Kuitenkin kannustan lapsilähtöiseen ja osallistavaan toimintaan, koska parhaiten lapset oppivat itse tekemällä, mutta kuitenkin aikuisen mallista ja aikuisen tukemana. Osallisuus on tärkeää myös osana kehittämässä lapsen hyvää itsetuntoa ja ryhmäytymisen avulla myös yhteisöllisyyden oppimista.

Varhaiskasvatus voi vaikuttaa hyvinkin paljon lapsen vuorovaikutustaitojen oppimiseen ja toisten kanssa toimimiseen. Varhaiskasvatus toimii osana ennaltaehkäisevää lasten suojelua yhdessä vanhempien sekä kasvattajien kanssa. Tämä korostuu tilanteissa, joissa lapsi jää esimerkiksi kotonaan vaille vuorovaikutusta, turvaa tai perushoitoa. Tällöin vanhemmat saattavat olla siinä hetkessä kykenemättömiä antamaan sitä, mitä lapsi tarvitsee. Varhaiskasvatuksen tehtävä on yhdessä vanhempien ja tarvittaessa muiden viranomaisten kanssa tukea ja mahdollistaa lapselle mahdollisimman hyvät oltavat.

On hyvä, että osallisuus on nykyisin mukana myös opetussuunnitelmassa ja että sen toteutuminen täytyy olla mukana suunnittelussa. Kasvattajien kouluttaminen

sekä oman työn reflektointi tuli myös haastatteluvastauksissa esille ja mielestäni on hyvä, että näillä asioilla pyritään herättämään ajattelua osallistavammasta kasvatustavasta.

Opinnäytetyöprosessini alussa tein tutkimussuunnitelman, johon jäsensin aihetta tutkimusongelmien avulla. Lähdemateriaalia löytyi jonkin verran ja lisäksi muutamia aiempia tutkimuksia. Kävin paljon keskusteluja osallisuudesta myös kollegoiden kanssa ja sain hyviä näkökulmia työhöni. Tein alustavan sisällysluettelon, joka on muuttunut aika paljon matkana varrella, mutta pääkohdat ovat pysyneet kutakuinkin samoina. Tutkimusongelmat ovat pysyneet samoina koko prosessin ajan ja niihin on ollut hyvä palata aina välillä pohtimaan työn alkuperäistä ajatusta.

Tutkimuksen haastattelukysymyksiä pohdin pitkään ja ne muuttuivat moneen kertaan ja vasta työn edetessä olen todennut, että joitakin kysymyksiä olisi voinut muotoilla eri tavalla. Varhaiskasvatuksen merkitystä ennaltaehkäisevänä lasten suojelun toimijana olisi ehkä pitänyt jollain tavalla pohjustaa kysymyksiä varten. Lisäksi totesin, että kysymykset esitettiin melko epäloogisessa järjestyksessä, jolloin ehkä haastateltavien oli vaikea ymmärtää, miksi juuri jotain tiettyä asiaa kysyttiin. Pääosin olin tyytyväinen haastatteluista saamiini vastauksiin.

Olen tehnyt koko opinnäytetyöni täysipäiväisen työ ohella, joten kirjoitusmotivaatio on ollut aika ajoitin hukassa. Tavoitteenani oli saada tarvittavat pohjatiedot ja haastattelut valmiiksi vuoden 2015 loppuun mennessä ja sainkin ne suoritettua. Keväällä 2016 oli tavoitteenani saada työ valmiiksi.

Opinnäytetyöprosessin aikana pohdin, mitä muuta aiheesta voisi tutkia tai mitä jatkotutkimuksia aiheesta voisi tehdä. Mieleeni tuli osallisuuden tutkiminen lapsia haastatteleamalla, saduttamalla tai leikin seurannalla. Toinen vaihtoehto voisi olla osallistaa varhaiskasvattajia jollain toiminnallisella tuokiolla, josta voisi koota haastatteluilla tai videoimalla tutkimuksellisen aineiston. Tutkimukseen voisi osallistua kaikki päiväkodeissa työskentelevät ammattiryhmät, koska lapsia voisi

mielestäni osallistaa mukaan mihin tahansa tekemiseen päiväkodissa. Myös vanhempia voisi kuulla osallisuuteen liittyen.

LÄHTEET

Duffy, B. 2006. Supporting Creativity and imagination in the Early Years. Second edition. Series editors: Vicky Hurst and Jenefer Joseph. Supporting Early Learning. YHT Ltd. London

Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Pienten piirissä. 75-96. Marjanen, P., Marttila, M. & Varsa, M. Jyväskylä. PS-Kustannus.

Handbook of Early Childhood Education. Hauppauge, US: Nova, 2012. ProQuest ebrary. Web. 17 May 2016. Copyright © 2012. Nova. All rights reserved.

Hart, R. A. 1999. Children's participation. The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care. London: Earthscan

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. 10., osin uud. laitos. Helsinki. Tammi.

Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2011. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Hämeenlinna. Kirjapaja.

Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut. Bookwell Oy. Jyväskylä. PS-Kustannus.

Kalliala, M. 2008. Kato mua!. Gaudeamus Helsinki University Press. Oy Yliopistokustannus. HYY Yhtymä.

Kindergartens: Teaching Methods, Expectations and Current Challenges. Hauppauge, US: Nova, 2013. ProQuest ebrary. Web. 17 May 2016. Copyright © 2013. Nova. All rights reserved.

L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 22.9.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

L 19.1.1973/36. Varhaiskasvatustalaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 19.3.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036#L1P1>

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Lapselle hyvä päivä tänään. Pedatieto. Saarijärven Offset Oy 2010.

Opetushallitus. 2016. Viitattu 29.1.2016. http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetusuunnitelman_perusteet_2014.pdf.

Rose, J, and Rogers, S. Role Of The Adult In Early Years Settings. Maidenhead, GBR: Open University Press, 2012. ProQuest ebrary. Web. 17 May 2016. Copyright © 2012. Open University Press. All rights reserved

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. 2006. Sisällönanalyysi. Viitattu 4.10.2015. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. 2006. Tutkimusongelmat. Viitattu 27.10.2015. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_1.html

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. 2. painos. Helsinki. Edita Publishing Oy.

Sosiaaliportti. 2015. Lasten osallisuus. Viitattu 16.5.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Suortti & Taimiaho. 2009. Metropolia ammattikorkeakoulu. Lasten kokemuksia osallisuudesta päiväkodissa. <https://www.theseus.fi/handle/10024/2276>

Taipale, T. 2013. Metropolia ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/handle/10024/58518>

Turja, L. 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 41-53. Hujala, E. & Turja, L. Juva. PS-Kustannus.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi 2005.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf

LIITE 1

Haastattelukysymykset

1. Miten huomioit työssäsi lapsilta tulevia ideoita ja ehdotuksia hoitopäivien aikana?
2. Miten kannustat ja tuet lapsia suunnittelemaan ja toteuttamaan ideoitaan?
3. Miten toimit jos suunnittelemasi toiminta keskeytyy ja lapset kiinnostuvat jostain ihan muusta? Anna esimerkki.
4. Millaisia toimia se vaatisi päiväkodin arjessa, että lapset ja aikuiset suunnittelisivat ja päättäisivät yhdessä toiminnasta?
5. Miten puutut kiusaamistilanteisiin päivähoitossa?
6. Miten toimit, jos huomaat, että lapsi vetäytyy muiden lasten seurasta ja jää yksin?
7. Miten toimit, jos huomaat, että toiset lapset eivät ota lasta mukaan leikkeihin?
8. Miten toimit kun sinulla syntyy huoli lapsesta? Miten huomioit tällöin lapsen mielipiteen, toiveet ja kuulemisen?
9. Miten varmistat, että lapsella on hyvä olla päivähoitossa/ hoitopäivän aikana? Anna esimerkki.
10. Mitkä tilanteet työssäsi ovat sellaisia, joissa korostuu lasten suojelun näkökulma? Anna esimerkki.
11. Millaisissa tilanteissa joudut suojelemaan lasta toisilta lapsilta tai kasvattajilta?
12. Millaisissa lapsen omia asioita koskevissa päätöksissä lapsi voitaisiin ottaa mukaan? Millaisissa ei?
13. Miten lapsen kuulemista ja mielipiteiden huomioon ottamista voisi kehittää enemmän lasten tasolle?